

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Psychosociální důsledky válečných konfliktů

Psychosocial consequences of war conflicts

Katedra psychosociálních věd a etiky

Studijní obor: Husitská teologie v kombinaci s psychosociálními studii

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autor práce: Marie Prchalová

Praha, 2007

Poděkování

Děkuji zejména paní Prof. PhDr. Beátě Krahulcové, CSc., která tuto práci vedla, za její odborné rady, pomoc a trpělivost. Dále bych ráda poděkovala svým blízkým za podporu při psaní této práce a v neposlední řadě i těm, ač prožívší zdrcující události, byli ochotni poskytnout rozhovory.

Prohlášení

*„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem **Psychosociální důsledky válečných konfliktů** napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“*

V Praze dne

podpis

ANOTACE

Tato práce se zaměřuje na analýzu a popis psychosociálních důsledků válečných konfliktů se zvláštním zřetelem na konflikty interního charakteru, které v současnosti ve světě převládají. Důraz je kladen na nejrizikovější skupiny, jakými jsou děti, ženy, uprchlíci, vysídlenci a vojáci. Hlavními prameny byly cizojazyčné publikace tištěné i prameny v elektronické podobě, část informací pochází z rozhovorů provedených v modelové zemi. Velká část práce je věnována problematice ozbrojeného konfliktu v Kolumbii, který způsobuje druhé největší vysídlení = displacement na světě. Autorka se pokusila určit a schématicky vyjádřit příčiny a korelace důsledků u všech studovaných skupin obyvatel. Společným charakteristickým prvkem všech postižených v konfliktu je jejich expozice nehumánnímu zacházení. Je zde nastíněna i podpora ze stran mezinárodních organizací, které se významně podílejí na prevenci i zmírnění nejzávažnějších psychosociálních důsledků.

Klíčová slova: válečný konflikt, psychosociální důsledky, vysídlování, uprchlictví, zneužívání žen, dětské vojáci, vzdělávání, mezinárodní pomoc.

ABSTRACT

The thesis is focused on an analysis and description of psychosocial consequences in war conflicts with main emphasis on conflicts of an internal character which are prevalent at the present. The most risk groups are children, women, refugees, displaced people and soldiers. Foreign print bibliographies with the electronic version documents were used as main information and reference sources. A part of information has been acquired from interviews conducted in a model country. A significant part is also dedicated to the armed conflict problems in Colombia which cause the second largest displacement in the world. The author has made an attempt to identify and expressed schematically causes and correlated consequences in each target group. The common characteristic element of all individuals suffering from armed conflicts is their exposure to a human maltreatment. There is also mentioned a support of international organizations which significantly participate in a prevention and mitigation of the most serious psychosocial consequences.

Key words: war conflicts, psychosocial consequences, displacement, women's abuse, child soldiers, refugees, education, international support.

Obsah

ÚVOD	9
1. VÁLEČNÝ KONFLIKT	12
1.1. Teorie a definice.....	12
1.2. Příčiny a lokality	12
1.2.1. Analýza příčin vzniku válečných (ozbrojených) konfliktů.....	12
1.2.2. Lokality.....	13
1.3. Typy válečných konfliktů	15
1.4. Mezinárodní mechanismy ochrany.....	15
1.4.1. Mezinárodní humanitární právo a jeho instrumenty.....	15
1.4.2. Režim ochrany obětí v ozbrojených konfliktech nemezinárod.charakteru.....	17
1.4.3. Základní zásady.....	18
1.5. Charakteristika současných ozbrojených konfliktů	19
1.6. Vliv médií.....	20
2. MODELOVÁ ZEMĚ KOLUMBIE V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU	21
2.1. Nástin situace.....	21
2.2. Geografické a přírodní podmínky	21
2.3. Hodnoty a tradice společnosti	22
2.4. Historický exkurz	24
2.5. Současná sociální a politická situace	27
3. PSYCHOSOCIÁLNÍ DŮSLEDKY	28
3.1. Problematika dětí a mládeže	28
3.1.1. Oběti i naděje ozbrojeného konfliktu v modelové zemi	29
3.1.2. Sexuální násilí, oběti prostituce a sexuální exploatace	30
3.1.3. Nášlapné miny v celosvětovém kontextu a v modelové zemi.....	31
3.1.4. Problematika handicapovaných dětí v důsledku ozbrojených konfliktů	33
3.1.5. Děťští vojáci	33
3.1.6. Uprchlíci a děti vysídlené.....	37
3.2. Postavení žen	38
3.2.1. Problém násilí	38
3.2.2. Ženy kombatantky	41
3.3. Fenomén uprchlictví	43
3.3.1. Formální definice	43

3.3.2. Obsah jevu	45
3.3.3. Důsledky uprchlictví	45
3.3.4. Uprchlictví a Česká republika	46
3.4. Problém vysídlenců	47
3.5. Vojáci a bývalí členové ozbrojených skupin.....	52
3.6. Psychické poruchy.....	53
3.7. Sociální dopad (sekundární sociální problémy)	57
3.8. Změna a devalvace morálních, kulturních a sociálních hodnot.....	59
4. STRATEGIE POMOCI	60
4.1. Stávající podpora.....	60
4.2. Vzdělávací programy	64
4.3. Podpora spirituality a znovunalezení lidských hodnot a tradic.....	65
4.4. Možnosti projektů v rámci trvale udržitelného rozvoje.....	65
5. TERÉNNÍ VÝZKUM DŮSLEDKŮ VÁLEČNÉHO KONFLIKTU NĚKTERÝCH OBYVATEL KOLUMBIE.....	67
5.1. Cíl a úkoly.....	67
5.2. Metody.....	67
5.3. Metodika postupu a prostředí rozhovorů.....	67
5.4. Výsledky a vyhodnocení.....	67
5.4.1. Rozhovor č. 1.....	67
5.4.2. Rozhovor č. 2.....	69
5.4.3. Vyhodnocení	71
ZÁVĚR A DISKUZE	73
SHRNUTÍ V ANGLICKÉM JAZYCE – SUMMARY	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	78
SEZNAM BOXŮ, OBRÁZKŮ, SCHÉMAT A TABULEK.....	82
SEZNAM ČÍSLOVANÝCH POZNÁMEK V TEXTU.....	83

SEZNAM ZKRATEK

ACNUR	Alto Comisario de Naciones Unidas para los Refugiados - Vysoký komisař OSN pro uprchlíky
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome - Syndrom získaného imunodeficitu
ASG	Abu Sayyaf Group- Skupina Abu Sayyaf
AUC	Autodefensas Unidas de Colombia – Spojená sebeobrana Kolumbie
CEDB	the Council of Europe Development Bank - Rada Evropské rozvojové banky
CODHES	Consultoría para los Derechos Humanos y el Desplazamiento – Poradenství pro lidská práva a vysídlení
ČR	Česká republika
DESD	Decade of Education for Sustainable Development – Desetiletí výchovy k trvale udržitelnému rozvoji
ELN	Ejercito de Liberacion Nacional - Armáda národního osvobození
FARC	Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia - Revoluční ozbrojené síly Kolumbie
GIA	Armed Islamic Group - Ozbrojené islámské skupiny
HIV	Human Immunodeficiency Virus - virus způsobující ztrátu obranyschopnosti u člověka
IFRC	the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies - Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce
IOM	the International Organization for Migration - Mezinárodní organizace pro migraci
LRA	Lord's Resistance Army - Lordovo hnutí odporu
MHP	Mezinárodní humanitární právo
MILF	Moro Islamic Liberation Front - Fronta islámského osvobození Morů
MKN	Mezinárodní klasifikace nemocí
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže
MVČR	Ministerstvo vnitra České republiky
MZV	Ministerstvo zahraničních věcí
OCHA	the Office for the Coordination of Humanitarian Affairs - Úřad pro koordinaci humanitární činnosti
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights - Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva

OSN	Organizace spojených národů
UK	the United Kingdom – Spojené království
UN	the United Nations – Spojené národy
UNDESD	the United Nations Decade of Education for Sustainable Development – OSN desetiletí výchovy k trvale udržitelnému rozvoji
UNDP	the United Nations Development Programme - Rozvojový program Organizace spojených národů
UNESCO	the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization - Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UNFPA	the United Nations Population Fund - Fond OSN pro otázky populace
UNHCR	the United Nations High Commissioner for Refugees –Vysoký komisař OSN pro uprchlíky
UNICEF	the United Nations International Children’s Emergency Fund - Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci
UNIFEM	the United Nations Development Fund for Women - Rozvojový fond OSN pro ženy
US	the United States - Spojené státy
USA	the United States of America - Spojené státy americké
WB	the World Bank – Světová banka
WFP	the World Food Programme - Světový potravinový program
WHO	the World Health Organization - Světová zdravotnická organizace
ŽÚ	Ženevská(é) úmluva(y)

ÚVOD

Válečným konfliktem dnes trpí obyvatelé téměř dvaceti zemí světa. Některé z konfliktů jsou každodenně sledovány a komentovány prostřednictvím médií. O jiných konfliktech, byť probíhají kontinuálně a intenzivně, je informovanost nízká. Zájem společnosti - zejména české - o dění ve světě je podmíněn vztahy se sousedními či spřátelenými státy. Je logické, že povědomí ve společnosti je tím větší, čím větší je participace (např. vojáků) v dané zemi postižené válkou.

Avšak jaké informace se dozvídáme z médií? Jsou nám známy počty pozůstalých po zabitých při atentátech - např. v Iráku, ale jakým způsobem se dotyční postižení lidé vyrovnávají s každodenním strachem o život a o své blízké, co prožívají, jak jim pomáhá stát či neziskové organizace, je nám známo již minimálně. Existují však další země, kde se dějí podobné tragické události, ale informovanost v české společnosti je malá. Následně je minimální počet zdrojů v odborných českých publikacích. Takovouto zemí je například Kolumbie, která v této práci slouží jako modelová země. Autorka této práce věří, že její diplomová práce bude sloužit buď jako možná inspirace pro odbornou veřejnost k dalšímu studiu vlivu válek na jedince a společnost z aspektu psychosociálních věd anebo poslouží jako základní kámen ještě větší a komplexní koncepce stejného tématu, které překračuje zcela jistě rámec této práce.

Ačkoliv je v této práci snaha vyhnout se přístupu k tématu z pozice politických věd, není toto zcela možné a naopak nám tento aspekt pomůže vytyčit a charakterizovat problém.

Válečný konflikt nebo-li také ozbrojený konflikt je dle některých teoretiků politicko-sociálních věd ve společnosti nutný v případech, kdy nejde o sjednání rovnocenných podmínek pro všechny obyvatele sociálními úpravami či prostředky nebo jinak pacifistickými nástroji (Negri, 1999: 172). Dá se očekávat, že s rostoucím počtem obyvatelstva planety bude snaha o lepší sociální podmínky výrazná a zároveň zajištění kvality života bude obtížnější.

Podle údajů UNDP (the United Nations Development Programme - Rozvojový program Organizace spojených národů) se dá očekávat nárůst chudoby vlivem zvýšení počtu obyvatel planety. Toto zvýšení s sebou může přinést i větší rozdělení společnosti na vrstvy a jakmile se rozdílnost mezi vrstvami/třídami nestačí řešit mírovými prostředky, válka se může stát normou. Pro řešení válečných konfliktů je nejen potřebný přístup politický, resp. přístup politiků, ale k odstraňování příčin i důsledků je nutný přístup sociální, psychologický, religionisticko-teologicko-spirituální, aby se zamezilo dalším konfliktům. Tato práce se proto snaží o studii psychosociálních důsledků války, jelikož toto jsou problémy, které nejvíce

zatěžují jedince při válečném konfliktu a ve svém konečném důsledku celou společnost. Pro vymezení problematiky a přístupu k ní byl kladen důraz na válečné konflikty současné doby se zaměřením na konflikty vnitřního charakteru, které v současnosti převažují.

Teoretická část zahrnuje situační popisy a kvalitativní analýzy ozbrojených konfliktů a jejich důsledky v psychosociálním kontextu na základě studia odborné literatury, zdrojů z internetu a článků v masmédiích. Součástí studijních podkladů byly též mezinárodní úmluvy a dohody týkající se dané problematiky.

Informace o souvisejících projektech a pomoci mezinárodních organizací, získávané především z jejich oficiálních webových stránek, tvořily významný podíl pro vlastní dedukci možných nápravných opatření, nutných postupů a aktivit ke zmírnění až odstranění přímých či nepřímých psychosociálních důsledků válek. Kvantitativní analýzy nebyly prováděny, avšak daná práce bude sloužit jako podklad pro další studium, v němž kvantitativní analýzy doplní dané kvalitativní sledování.

Nedílnou součástí metodiky tvořila práce s cizojazyčnou literaturou a vlastní překlady zejména ze španělštiny do češtiny, ale i z anglického jazyka. Víceméně exaktní překlady ze španělštiny se týkají hlavně kazuistik. Transkripce rozhovorů do češtiny jsou součástí terénních pozorování.

Problematika psychosociálních důsledků ozbrojených konfliktů je velmi sporadicky obsažena v české odborné i populární literatuře, a proto studium cizojazyčných zdrojů (španělštiny a angličtiny) bylo přirozenou součástí při vypracování této diplomové práce.

Psychosociální důsledky ozbrojeného konfliktu jsou komplexním problémem, který je indukován politickými, ekonomickými, environmentálními, zdravotními, sociálními, náboženskými a kulturními změnami podmínek. Zároveň v některých případech je psychosociální klima jejich přímou či nepřímou příčinou. Z tohoto důvodu bylo nutné si určit metodiku přístupu tak, aby se zamezilo nepřehlednému a neadekvátnímu směšování přístupů ostatních oborů. Současně však bylo žádoucí aplikovat dle možností mezidisciplinární a holistický přístup, aby bylo možno přiblížit se v daném případě ke komplexnímu závěru.

Ze studované literatury a ostatních zdrojů bylo zřejmé, že existují dvě velmi rizikové skupiny obyvatelstva, které jsou nejvíce ohroženy válečnými konflikty: děti (do této kategorie můžeme zařadit také mládež) a ženy. Vedle těchto skupin obyvatelstva byly určeny další dvě skupiny, které jsou však už přímo produktem válečného konfliktu: uprchlíci a vysídlenci. Kromě těchto skupin byla zahrnuta ještě jedna skupina, která mnohdy bývá opomíjena a ne vždy zařazena do skupin obyvatelstva trpících válkami, avšak která je válečným konfliktem

ovlivněna od samého začátku: vojáci a bývalí členové ozbrojených skupin, kteří se po skončení konfliktu reintegrují do společnosti.

Příčinný řetězec následků ozbrojeného konfliktu, který vyústil v identifikaci psychosociálních důsledků, byl vztažen především na těchto pět skupin. Dále se autorka této práce pokusila určit ty psychosociální důsledky, které se týkají všech studovaných skupin. V některých případech byly identifikovány i nepřímé kauzální vztahy, aby byla zdůrazněna nutnost komplexity při studiu nejen psychosociálních důsledků ale důsledků válek celkově.

Praktická část se věnuje modelové zemi Kolumbii, kde autorka této práce provedla několik praktických výzkumů. Terénní sledování byla prováděna v letech 2004 a 2005. Jejich součástí byly rozhovory, které byly dále kvalitativně analyzovány a použity pro dedukce, závěry a diskuze.

1. VÁLEČNÝ KONFLIKT

1.1 Teorie a definice

Fenoménem války a jejími příčinami se zabývá velké množství dílčích teorií. Neexistuje však jedna komplexní velká teorie, která by byla schopna tento mnohostranný jev pojmut vcelku. Pokud bychom chtěli vytvořit skutečně komplexní teorii války, museli bychom do ní zahrnout aspekty celého spektra vědních oborů a disciplín, jakými by byly např. biologie, psychologie, sociální psychologie, antropologie, historie, politické vědy, ekonomie, geografie, teorie komunikace, organizace, strategická studia, systémové a integrační teorie, stejně jako filozofii, teologii a religionistiku (Dougherty, Pfaltzgraff 1990: 187).

Následující analýzou příčin vzniku válek bude naznačeno, že sociální problém a konflikt se může rozrůstat a vyhrocovat do podoby válečného konfliktu. Proto můžeme hovořit o sociální definici války. Konflikt je přítomen v každém interpersonálním a intrapersonálním vztahu. Ve válečném konfliktu je buď jedinec či celá skupina ve vědomé opozici k jinému jedinci či jedincům nebo skupině či skupinám, a to z toho důvodu, že jejich zájmy a cíle jsou protichůdné, neslučitelné a vzájemně se vylučující. Základním nástrojem řešení konfliktu v hierarchicky organizované společnosti je politika. Každý konflikt může být vyřešen nenásilnou formou či formou v podobě války. Sociolog Lewis A. Coser (1956: 3) definuje násilný konflikt jako „boj o hodnoty a nárok na vzácný, omezený status, moc a zdroje, ve kterém je cílem protivníků neutralizovat, poškodit či zničit své rivaly”.

Jelikož neexistuje jedna komplexní teorie válek, tak také neexistuje ani jediná všeobecně přijímaná definice války.

Dle Waisové je „konflikt sociální situací, kdy v tomtéž okamžiku minimálně dva aktéři usilují o získání téhož statku – tohoto statku není dostatek, aby uspokojil poptávku obou (všech) aktérů“ (Waisová, 2005: 35).

1.2 Příčiny a lokality

1.2.1 Analýza příčin vzniku válečných (ozbrojených) konfliktů

Perzekuce a diskriminace zpravidla vede k rozvoji hlubšího politicko-sociálního problému, který se zejména v rozvojových zemích projikuje do válečného (ozbrojeného) konfliktu z důvodů nedostatečných právních jistot či nástrojů. Nejsnadnějším řešením je řešení určitého problému a nonkonformismu pomocí zbraně.

K radikálnímu způsobu potlačení konfliktní situace dochází ze strany:

- a) státu, resp. vládnoucí mocenské skupiny vůči tzv. nonkonformistům (běžným civilistům)

- b) povstaleckých skupin vůči státu (vládnoucí skupině)
- c) povstaleckých skupin vůči běžným civilistům
- d) státu vůči povstaleckým (rebelským) skupinám
- e) všech skupin populace jednoho státu mezi sebou
- f) vojenských jednotek vůči sousednímu státu
- g) teroristických organizací škodících kdekoliv na světě
- h) povstaleckých skupin vůči jiným nepřátelským povstaleckým skupinám

1.2.2 Lokality

Lokality ozbrojených konfliktů s důrazem na konflikty vnitřní (vnitrostátní): Irsko - Velká Británie, Baskicko - Španělsko, Ččensko - Ruská federace, Kananga - Zair/Kongo, Abcházie - Gruzie, Adžárie - Gruzie, Aceh - Indonésie, Chiapas – Mexiko. V těchto zemích dochází k válkám (konfliktům) za nezávislost. Občanskými válkami prochází nebo donedávna procházely např. Somálsko, Sierra Leone, Kambodža, Srí Lanka, Bosna a Hercegovina, Kolumbie, Afghánistán, Irák atd. (www.arcrelief.org).

Tab.1: Přehled hlavních trvajících ozbrojených konfliktů k roku 2006

Hlavní bojující strany	Rok začátku ¹
Střední východ	
USA a UK proti Iráku	2003
Izrael proti Palestincům	1948
Asie	
Afgánistán: USA, UK a koaliční vojska proti al-Kajda a Talibanu	2001
Indie proti kašmírským separatistům/Pákistán	1948
Indie proti assamským povstalcům (různí)	1979
Indonésie proti křesťanům a muslimům z Moluckých ostrovů	1977
Indonésie proti papuánským separatistům (Irian Jaya)	1969
Nepál proti maoistickým rebelům	1995
Filipíny proti mindanaoanským separatistům (MILF/ASG)	1971
Srí Lanka proti Tail Eelan ²	1978
Afrika	
Alžírsko proti Ozbrojeným islámským skupinám (GIA)	1991
Pobřeží slonoviny proti rebelům	2002
Demokratická republika Kongo a spojenci proti Rwandě	1997
Somálsko proti soupeřícím kmenům a islámským skupinám	1991
Súdán proti dárfúrským rebelským skupinám	2003
Uganda proti Lordovu hnutí odporu (LRA)	1986
Evropa	
Rusko proti čečenským separatistům	1994
Jižní Amerika	
Kolumbie proti Armádě národního osvobození (ELN)	1978
Kolumbie proti Revolučním ozbrojeným silám Kolumbie (FARC)	1978
Kolumbie proti Spojené sebeobraně Kolumbie (AUC)	1990

POZN: situace k říjnu 2006.

1. V případě mnohostranných bojů je uveden rok, v němž padli první účastníci boje.

2. Zastavení palby z roku 2002 se zhroutilo v roce 2006

Zdroj v angl.: project Ploughshares, www.ploughshares.ca

1.3 Typy válečných konfliktů

Rozdělení válečných konfliktů na konflikty mezinárodního charakteru a konflikty nemající mezinárodní charakter je z hlediska tématu této práce - tedy z hlediska psychosociálních důsledků válek - méně významné, nýbrž významné je pro uplatňování Mezinárodního humanitárního práva (MHP), které by se dalo nazvat také válečným právem. Důsledky válečných či ozbrojených konfliktů jsou stejné v konfliktu vnitrostátním i mezinárodním, ale aplikace MHP, resp. Ženevských úmluv (ŽÚ), se bude lišit.

Za konflikty mezinárodního charakteru se dají označit ozbrojené konflikty mezi státy (včetně okupace, byť se nesetkala s odporem), boje proti okupaci, ale i boje národů proti koloniálním a rasistickým režimům za právo sebeurčení. Všechny čtyři Ženevské úmluvy a I. Dodatkový protokol upravují režim ochrany osob v tomto druhu konfliktu (Jukl, 2006).

Konflikty nemající mezinárodní charakter neboli vnitrostátní ozbrojené konflikty jsou konflikty mezi vládními silami a povstalci, konflikty mezi nepřátelými skupinami v národě apod. (Jukl, 2006).

1.4 Mezinárodní mechanismy ochrany

1.4.1 Mezinárodní humanitární právo a jeho instrumenty

Mezinárodní humanitární právo neboli válečné právo, právo ozbrojeného konfliktu a Ženevské úmluvy jsou pro osoby a vůbec společnost trpící válečným konfliktem důležité nejenom tím, že zaručují jistá práva jedinci, ale i tím, že přímo definují nežádoucí a negativní situace z prostředí ozbrojeného konfliktu, které by se civilistů neměly týkat a před nimiž by civilisté měli být chráněni. Psychosociální důsledky konfliktů se zvyšují právě nedodržováním či nedostatečnou aplikací mezinárodních úmluv.

Mezinárodní humanitární právo je součástí mezinárodního práva, zabývajícího se právní regulací ozbrojených konfliktů s cílem maximálně je humanizovat – tedy bez jakékoliv formy diskriminace zajistit v každé době respektování důstojnosti lidské bytosti a učinit vše pro předcházení či alespoň zmírnění utrpení těch, kteří nejsou konfliktu přímo účastni, i těch, kteří byli z konfliktu vyřazeni v důsledku zranění, nemoci či zajetí (Jukl, 2006). Humanizovat válku bylo snahou již od dob prvních válek, ale tato snaha zůstala snahou jen v rovině teoretické či morální. Cicerovo známé „mezi zbraněmi zákony mlčí“ platilo do poloviny 19. století, kdy H. Dunant¹ docílil toho, že hlavní mocnosti uzavřely multilaterální úmluvy, a tím pádem se zrodilo mezinárodní humanitární právo.

Základní multilaterální úmluvou byla Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných příslušníků ozbrojených sil v poli. Tato úmluva byla přijata v Ženevě roku 1864 na konferenci

svolané Mezinárodním výborem Červeného kříže (MVČK) pod záštitou švýcarské vlády (Jukl, 2006). Díky aktivitám MVČK byly přijaty čtyři Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z roku 1949. Tyto nahradily tři předešlé ŽÚ z let 1864 – 1929 a systém doplnily o čtvrtou. Též byly přijaty dva Dodatkové protokoly k těmto úmluvám z roku 1977. ŽÚ a jejich Dodatkové protokoly nejsou však jedinými smlouvami mezinárodního humanitárního práva. Dá se říci, že normy MHP se rozvíjely ve dvou liniích: jako normy upravující ochranu obětí konfliktů (tzv. Ženevské právo) a normy upravující způsoby vedení boje (tzv. Haagské právo).

Rozdíl mezi nimi se však časem stíral v důsledku prolínání situací. Přijetím dnes platných čtyř ŽÚ o ochraně obětí ozbrojených konfliktů a jejich dvou Dodatkových protokolů vznikl dokument obsahující 600 článků, jež se zabývá jak ochranou obětí konfliktů, tak i vymezením dovolených způsobů vedení boje. Tyto úmluvy se tak staly základním kodexem norem soudobého mezinárodního humanitárního práva, jež kodifikuje celou řadu pravidel, které do doby jeho přijetí byly respektovány jen jako obyčej. Zásady ŽÚ a Dodatkových protokolů by měly být považovány za právní obyčej a závazné i pro ty státy, které nejsou jejich smluvními stranami².

Mezinárodní humanitární právo je tvořeno následujícími instrumenty (úmluvami a protokoly):

- Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů z r. 1949
 - Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli
 - Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři
 - Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci
 - Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války
- Úmluva o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z r. 1954
- Úmluva o zákazu vývoje, výroby a skladování bakteriologických (biologických) toxických zbraní a o jejich likvidaci z r. 1972
- Dodatkové protokoly ke čtyřem Ženevským úmluvám z r. 1977
 - Dodatkový protokol o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů
 - Dodatkový protokol o ochraně obětí konfliktů nemajících mezinárodní charakter

- Úmluva o zákazu nebo omezení používání určitých druhů konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z r. 1980 a její protokoly:
 - Protokol (I) o zákazu používání výbušných zbraní s nedetekovatelnými střepinami
 - Protokol (II) o zákazu nebo omezení používání min a podobných prostředků
 - Protokol (III) o zákazu nebo omezení používání zápalných zbraní
 - Protokol (IV) o zákazu oslepujících laserových zbraní (z r. 1995)
 - Protokol (V) o výbušných pozůstatcích války (z r. 2003)
- Úmluva o zákazu vývoje, výroby, skladování a užívání chemických zbraní a o jejich likvidaci z r. 1993
- Úmluva o zákazu používání, skladování, výroby a přesunu protipěchotních min a jejich likvidaci z r. 1997
- Římský statut mezinárodního trestního tribunálu Organizace spojených národů (OSN) z r. 1998
- Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojení dětí do ozbrojených konfliktů z r. 2000.

Dle statistik i zpráv z médií je však zřejmé, že výše zmíněné úmluvy nebyly a ani nejsou kompletně respektovány.

Z důvodu, že velkou částí této práce je studium vlivu válečných konfliktů nemezinárodního charakteru ve vybrané zemi – Kolumbii a dalších států v situaci interního ozbrojeného konfliktu, nejsou zde detailně popisovány další mezinárodně platné úmluvy a protokoly, které se výhradně vztahují k mezinárodním ozbrojeným konfliktům. Systém ochrany osob a jejich práv v konfliktech nemajících mezinárodní povahu může být totiž v některých aspektech odlišný.

1.4.2 Režim ochrany obětí v ozbrojených konfliktech nemezinárodního charakteru

Konflikty nemající mezinárodní charakter se sice dále dělí na konflikty menšího a většího rozsahu, my se však budeme věnovat režimu v konfliktech většího rozsahu, pro něj je charakteristické, že probíhají mezi ozbrojenými silami vlády a jinými organizovanými ozbrojenými skupinami majícími velení, kontrolujícími tak rozsáhlou část území, že na ní lze provádět koordinované a trvalé bojové operace a zachovávajícími pravidla MHP. V případě, kdy konflikt naplňuje výše zmíněnou charakteristiku pro konflikt většího charakteru, řídí se

II. Dodatkovým protokolem k Ženevským úmluvám a také právním obyčejem (Jukl, 2006, www.cck-cr.cz).

Každá ze stran konfliktu má povinnost poskytnout všem osobám, které se přímo neúčastní bojových operací, základní záruky, jež zaručují minimální ochranu všem osobám a které se dále rozvíjejí v případě speciálně chráněných osob a skupin. Tyto základní záruky představují zároveň zásady všeobecně uznávané jako základní lidská práva, jež se ale týkají doby míru a tato práva mohou být při ohrožení státu regulována. ŽÚ však nedovolují tuto možnost vyjmutí, a tudíž garantují respektování lidských práv i v době ozbrojeného konfliktu.

1.4.3 Základní zásady

Dle Mezinárodního Červeného kříže (2006, 2007), který komentuje MHP, tělesné i duševní zdraví a stav osob nesmí být ohroženo. To prakticky znamená, že je za všech situací vojenským i civilním osobám zakázáno dopustit se vraždy, mučení, tělesných trestů, zmrazení, pokořujícího či nemravného jednání, braní rukojmí, kolektivních trestů a dále neposkytnout lékařskou péči nebo při ní nepostupovat v souladu s lékařskou etikou.

Osoby ve válečných konfliktech mají též právo na vykonávání náboženských úkonů.

Zvláštní ochrana náleží ženám a dětem. Děti do věku 15 let se nesmí účastnit bojových akcí³, slučování rodin má být usnadněno v co největší míře a dětem musí být zaručena možnost vzdělání.

Speciální kategorii osob, jakými jsou ranění, nemocní, trosečníci, zdravotnický a duchovní personál, je zajištěna ochrana na nejvyšší úrovni. Jedná se o poskytnutí lékařské péče potřebným, imunitu zdravotnického a duchovního personálu a zdravotnických jednotek.

Civilní obyvatelstvo, které se neúčastní nepřátelských akcí, nesmí být předmětem útoku. Dále je zakázáno např. vyhladovění, útočení proti zařízením obsahující nebezpečné síly. Obyvatelstvo nesmí být nuceně přemísťováno ani zavražďováno a v případě, kdy trpí nouzí o potraviny či léky, mají být podniknuty akce humanitární pomoci se souhlasem dané země.

Zásadním rozdílem oproti konfliktům mezinárodní povahy je ten, že zde neexistuje pojem komatant, a tím ani pojem válečný zajatec. Po svém zadržení ti, kteří pozvedli své zbraně, mohou být za účast v konfliktu souzeni.

V pozdějších kapitolách budou však nastíněny problémy zapříčiněné válečným konfliktem a nedodržováním lidských práv a MHP, a proto bude užitečné zmínit a definovat aktivity, jež se z pozice ŽÚ považují za válečné zločiny (www.cck-cr.cz).

Válečným zločinem je:

- každé jednání (i v důsledku opomenutí), které vážně ohrozí tělesné či duševní zdraví nebo život chráněné osoby (včetně porušení příslušných zásad „Základních záruk“)
- vedení útoku na zakázaný cíl nebo zakázanými prostředky či způsobem s následkem smrti nebo vážné újmy na zdraví
- činy porušující ŽÚ jakými jsou brání rukojmí, přemístění osob na okupovaných územích či jejich deportace, osídlování těchto území vlastním obyvatelstvem, neposkytnutí spravedlivého soudního procesu, ničení a přisvojování si majetku, nucení ke službě v nepřátelském vojsku, uplatňování politiky apartheidu.

Dokument, jež byl přijat zcela nedávno Valným shromážděním OSN a má charakter mezinárodní smlouvy, je Mezinárodní úmluva na ochranu všech osob před nuceným zmizením (z roku 2006). Přijetí této smlouvy bylo úspěšným završením více než dvacet let trvající snahy o přijetí mezinárodní úpravy chránící každého před nedobrovolným zmizením. Toto úsilí iniciovaly zejména rodiny a spolky rodin v Jižní Americe postrádající zprávy o osudu svých blízkých.

1.5 Charakteristika současných ozbrojených konfliktů

Násilné konflikty vždy stály životy lidí z řad bojovníků, nicméně charakter a schémata ozbrojených konfliktů zvýšila nebezpečí pro děti (Machel, 2000: odst. 22). Kolonialismus a přetrvávající sociální a politické krize přispěly k dezintegraci veřejného pořádku (Comision colombiana de juristas, 2000). Jak uvádí ve své studii a zprávě Machel (2000), variabilita a impakt světové ekonomiky na země s vnitřní nestabilitou je dále marginalizuje. Mnoho rozvojových zemí dosáhlo sice značného ekonomického pokroku v posledních desetiletích, avšak výhody byly distribuovány nerovnoměrným způsobem, zanechávaje milióny lidí v boji o přežití. Kolaps funkčních vlád v mnoha zemích způsobený silnými boji a erozí struktury základních služeb zvýšil nerovnost, neshody a problémy. Osobní moc a manipulace etnickými a náboženskými rozdíly ve službách osobních zájmů či zájmů malých skupin má též stejné oslabující důsledky na země procházející konfliktem (Women's Commission for Refugee, 2002).

Všechny tyto prvky přispěly ke konfliktům mezi vládami a rebely, mezi různými opozičními skupinami a populací. Mnoho konfliktů se prodlužuje, nemají jasně definovaný počátek ani konec a celé generace jsou ponořeny do nekonečného snažení o přežití. Stírají se rozdíly mezi kombatanty a civilisty v bojích, které se dějí mezi vesnicemi nebo mezi dvěma

ulicemi. V posledním desetiletí vzrostla proporce obětí války mezi civilisty z 5 % na 90 % (Machel, 2000: odst. 24). V bojích přichází o život více civilistů než vojáků, navíc jsou tyto boje doprovázeny násilím a brutalitou. Jsou aplikovány různé taktiky – od systematického znásilňování přes ničení pozemků a úrody, otrávení vodních zdrojů až k etnickým čistkám a genocidě.

Pozbývající jakýchkoli norem, dochází k nedodržování lidských práv vůči dětem a ženám v nebývalém počtu. Děti hledají útočiště v sítích sociální pomoci, ale tyto jsou ovlivněny novými politickými a ekonomickými skutečnostmi. Ataky vůči civilistům a venkovským komunitám způsobují masivní exody a vysídlování celých populací, které prchají pryč z konfliktu hledající možnost útočiště uvnitř či mimo státních hranic. Celosvětově se odhaduje, že mezi takto vysídlenými/vykořeněnými je 80 % dětí a žen. Technologický vývoj umožnil výrobu lehkých zbraní poměrně nízké ceny, a proto je snazší rekrutovat děti za vojáky. Mezinárodní obchod se zbraněmi vytvořil účinné, levné a snadno dostupné zbraně. Tímto způsobem i nejchudší komunity mají přístup k jistým smrtícím zbraním umožňujícím transformovat jakýkoliv lokální konflikt v krvavý masakr. Např. v Ugandě je možné koupit samopal AK-47 za cenu slepice a na severu Keni stojí to samé co koza (Machel, 2000: odst. 27).

1.6 Vliv médií

S rychlou difúzí informací se v současnosti změnil charakter moderních válečných konfliktů v různých aspektech. Svět sice získává užitek ze snadného přístupu k informacím, za to však platí tím, že informace nejsou zcela objektivní. Mezinárodní média jsou často ovlivněna jednou nebo další stranou intervenující v konfliktu, komerčními zájmy nebo stupněm zájmu, který prokazuje veřejnost v humanitárních aspektech. Těmito vlivy je charakterizována selektivní či disproporční medializace anebo medializace obojího druhu. Zda bude informována o některé události veřejnost, záleží mnohem méně na důležitosti samotné události než na touze veřejnosti po jisté informaci a také na nákladech tuto informaci předat. Příkladem může být konflikt v Bosně a Hercegovině nebo Somálsku, o kterých informovanost byla široká, méně však bylo řečeno o událostech v Afghánistánu nebo Angole, Sierra Leone, Libérii. Média jsou také schopna zaměřit mezinárodní pomoc k přijetí humanitárních kroků - např. Somálsko 1992.

2. MODELOVÁ ZEMĚ KOLUMBIE V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU

2.1 Nástin situace

Kolumbie je mnohým lidem známa především produkcí nejlepší kávy a nejkvalitnějšího kokainu. Právě tyto dva produkty jsou také symboly dnešního života v této jihoamerické zemi. Káva je symbolem přátelství, radosti, společenství, zábavy – zkrátka bytí a žití. Koka a výroba kokainu je pak symbolem závislosti, tvrdé práce, strachu a destrukce. Sociálně smýšlející Evropané ale namítnou, že na plantážích kávy panují tvrdé podmínky, venkované nejsou dobře placeni, naopak pěstování koky dává lidem práci, a tak naději na lepší život. Jak potvrzuje následující příklad, opak je pravdou.

Box 1: Referenční zážitek autorky této práce

V Bogotě, na chodníku rušné ulice v blízkosti nákupního centra, jsem při své poslední návštěvě tohoto města potkala černošskou rodinu se třemi dětmi ve věku šesti, čtyř a jednoho roku. Byla to typická rodina tzv. *desplazados* – vysídlenců, vykořeněnců – lidí vystěhovaných z důvodu ozbrojeného konfliktu. Tito lidé byli ochotni poskytnout rozhovor a vysvětlit tak svoji nelehkou situaci. Do Bogoty přišli z departamentu Cauca, kde žili ve vesnici.

Muž Fernando pracoval jako řezač cukrové třtiny, jeho žena prala prádlo mužům z plantáže a starala se o domácí zvířata a samozřejmě děti. Žili si prý spokojeně, až do momentu, kdy se dva Fernandovi bratři rozhodli změnit zaměstnání a přejít na jinou plantáž za lepším výdělkem. Druh plodiny se dozvěděli až později, kdy však bylo příliš pozdě jejich rozhodnutí změnit. Po dvou dnech se snažili utéct, ale byli zastřeleni. Jednalo se totiž o plantáž koky, kterou vlastnila, resp. ovládala guerilla.

Fernando a jeho rodina byli nepřímo donuceni opustit veškerý majetek, vzpomínky, spokojenost. To vše

2.2 Geografické a přírodní podmínky

Geografická poloha a členitost charakterizuje a ovlivňuje nejen vzezření, jazyk a chování obyvatelstva a jejich tradice, ale pro naše potřeby zejména ovlivňuje způsob vedení boje. Velká členitost území ztěžuje vedení boje všem účastníkům konfliktu a ulehčuje skrývání se před nepřátelskými jednotkami, resp. nepřátelské jednotky se mohou ukrývat před vládními jednotkami, znemožňuje vyhledávání laboratoří pro výrobu kokainu, vyhledávání míst, kde jsou drženi rukojmí apod. Přírodní podmínky a zejména velká biodiverzita má vliv i na zdraví vojáků či dokonce úmrtnost (El Tiempo, 23. 6. 2007).

Kolumbie – Kolumbijská republika má celkovou rozlohu 1 138 910 km². Je čtvrtou největší zemí Jižní Ameriky a sedmou největší zemí na celém americkém kontinentu. Pobřeží je tvořeno Atlantickým oceánem, Tichým oceánem a Karibským mořem. Na severu

Karibského moře Kolumbie sousedí s Jamajkou, Haiti a Dominikánskou republikou. Mořské hranice má i s Kostarikou a Guatemalou, přímo sousedí s Panamou, Ekvádorem, Peru, Brazílií a Venezuelou. Území je rozděleno do čtyř geografických regionů: Andská vysočina (má tři pohoří a údolní nížiny), Karibské nížiny, Pacifické nížiny a Llanos a tropický deštný les na jihu Kolumbie. Dále má Kolumbie několik ostrovů v Pacifiku a Atlantiku. Pozoruhodná rozmanitost v teplotě je díky různosti v nadmořské výšce (www.mzv.cz; www.wikipedia.org, cit. 2007-06-07)

Obr. 1: Mapa Kolumbie a sousedících států

Zdroj: převato z webové stránky UNICEF, www.unicef.org

2.3 Hodnoty a tradice společnosti

Tradice kolumbijské společnosti vycházejí jednak z vlivu původních indiánských etnik a jednak z vlivu kolonizace a kolonizátorů. Hlavní etapy kolonizace do Kolumbie nepřinesla jen křesťanství a křesťanskou kulturu, ale i prvky africké kultury prostřednictvím černošských otroků. Synkretismus těchto kultur je ojedinělý.

Indiánská etnika se dají charakterizovat svým vztahem k přírodě a souzněním s ní, vysokou manuální zručností a specifickým systémem duchovního života ovlivněným ději a

prvky v přírodě. Tuto kulturu se kolonizátoři snažili vytěsnit v některých zónách úspěšně, v jiných méně.

Existovaly různé přístupy k tradičnímu chápání světa původních obyvatel (Eliade, 1996):

- snaha o eradikaci indiánských tradic
- relativní tolerance původních indiánských prvků a tradic, zejména v těžko dostupných lokalitách.

S postupující kolonizací se začaly do indiánské i křesťanské kultury a jejich směsic prosazovat i prvky africké a jejich náboženské a duchovní tradice.

Charakteristika dnešní Kolumbie je výsledkem tohoto mísení kultur a náboženství, resp. duchovních hodnot (Eliade, 1996). Nicméně dle statistických údajů je hlavním a nejsilnějším náboženstvím křesťanství, 90 % obyvatel se hlásí k římsko-katolické církvi. Religiozita a prožívání víry je velmi intenzivní. Náboženská praxe není podmíněna příslušenstvím k určité sociální vrstvě či třídě. Křesťanské hodnoty jsou však mnohdy posunuty. I delikventi jsou věřícími, ale jejich individuální pochopení následků trestného jednání a obecně úroveň morálky jsou rozdílné.

Pro zmírnění důsledků válečného konfliktu hrají křesťanské duchovní hodnoty velkou roli ať již tím, že hovoří o naději a spasení nebo tím, že jejich hodnoty se prolínají do sféry sociálně-právní (Desatero jako základ právních systémů zemí západní civilizace).

Další roli hrají křesťanské hodnoty ve strategii pomoci a zmírnění humanitárních následků válek. Významnou pomoc přináší Mezinárodní Červený kříž i v Kolumbii (www.cruzrojacolombiana.org). Bez aplikace lidských hodnot nelze společnost postiženou válečným konfliktem rekonstruovat – lidské hodnoty se projikují do sociální sféry.

Kulturní tradice jsou determinovány nejen náboženskými vlivy, ale také přírodně-geografickými podmínkami a socio-historickým vývojem. Multikulturalismus Kolumbie je podmíněn existencí několika zón, kde se tradice obyvatelstva utvářely v závislosti na přírodních podmínkách a na prolínání (migraci obyvatel). Absorbí evropských tradic a tradic afrických vznikla rozmanitá etnika a jejich kulturní zvyky. Toto se projevuje zejména v oblasti hudby, tanečního a dramatického umění. Tyto tradice jsou stále živé, současná populace mladých lidí, zejména studentů, projevuje o svou kulturu velký zájem. V sociálním procesu země se dá tohoto prvku využít. Identifikace s kulturním zázemím své země, popř. svého etnika a jeho pozitivních aspektů, ovlivňuje sebehodnocení jedince.

2.4 Historický exkurz

Ozbrojený konflikt v Kolumbii spočívá v boji vládních jednotek proti skupinám guerill, paramilitares, narkomafii a pouličním gangům (Richani, 2003). Bylo by nesprávné domnívat se, že vláda bojuje jen proti guerille nebo paramilitares. Je třeba zahrnout všechny tyto skupiny do problematiky ozbrojeného konfliktu, jelikož se podílí na násilí, zabíjení, únosech a ilegálnímu obchodování s drogami, zbraněmi a svým jednáním tyto skupiny ohrožují civilní obyvatelstvo. Je však nutné vzít v úvahu, proč vlastně k vytvoření těchto skupin, zejména té největší – guerilly, došlo a také proč je obtížné ukončit tento ozbrojený konflikt.

Ozbrojený konflikt je fenomén, který charakterizuje historii Kolumbie. Jednou z hlavních překážek pro úspěšné řešení konfliktu je vliv obchodu s narkotiky = narkoobchodu a s ním spojenými zájmy. Tento druh obchodu, mající původ v sociální a politické struktuře, zvyšuje ekonomické nerovnosti a brání demokratickému fungování opozice. Příčinou ozbrojeného konfliktu je institucionální korupce a násilí (Richani, 2003; El Espectador, 2004).

Pokus o vymýcení obchodu s narkotiky, aniž bychom se dotkli jeho kořenů, je nesprávný. Je též potřeba zmínit, že ilegální pěstování plodin určených ke zpracování drog, resp. ilegální produkce drog, byla indukována ze zahraničí a mezinárodní trh zůstává zodpovědný za jeho existenci.

V politickém a ekonomickém dramatu jsou nejvíce patrna dvě velká vakua: jedno týkající se agrární reformy a druhé týkající se existence opozičního hnutí. Zároveň zde existuje velká tradice ozbrojených civilních bojů – v 19. století se událo na 52 povstání. Objevilo se nesčetně pokusů o půdní reformu a v podstatě jen dvě velké politické strany se mezi sebou hegemonickým způsobem střídají o moc (Richani, 2003: 73).

Eliade (1996) a další historici tvrdí, že provedení a uvedení Agrární reformy v praxi bylo nemožné z evidentního důvodu: Kongres (Parlament) je ovlivněn velkými latifundisty. Udály se dva významné pokusy o modifikaci agrárního systému. Mezi lety 1936 a 1953 reformní iniciativy byly zmařeny kombinací byrokratického a ozbrojeného násilí. Reforma 60. let, navrhnutá Aliancí pro pokrok, byla zmařena smlouvou dvou hlavních stran a brutální represe venkovanů se staly též impulzem ke kolonizaci tropických lesů. Násilí praktikované ilegálními ozbrojenými skupinami ve službách latifundistů a některých vlád představovalo jednu z nejsilnějších zbraní k potlačení agrární reformy. Pokud chceme hledat jednu z příčin narkoobchodu, je nutné ji hledat v této frustraci.

Politická rivalita mezi konzervativci a liberály z 30., 40. a 50. let minulého století vyústila v násilí, jež stála 300 tisíc životů a mírovou smlouvu nazvanou Národní křídlo.

Došlo však k monopolizaci vlády a současně i opozice. Ideologické rozdílnosti se postupem času mírně smazaly. Od 60. let byla “koupena” nebo vyvražděna celá civilní a demokratická opozice nebo byla nucena odejít do hor, kam také prchaly tisíce vysídlených vesničanů ze svých pozemků, kteří byli nuceni kolonizovat tato místa, aby přežili. V těchto prostorech, kde slabost státu byla ještě větší, se začaly organizovat vojenské skupiny. Nicméně tato kolonizace neobydlených míst neřešila problém venkovanů, jelikož se přeměnila na modalitu rozšíření latifundií: byl to proces permanentního vysídlování tzv. kolonů a pomalého mýcení tropických lesů. Koloni káceli les k vytvoření pastvin a ohrad. Latifundisté pastviny a ohrady buď odkupovali nebo kradli (Richani, 2003: 38-41).

Z tohoto důvodu není obtížné porozumět tomu, když v polovině 70. let přichází koka a koloni (venkované) ji brali jako zázrak a byli ochotni věnovat všechno úsilí k jejímu pěstování s očekáváním vyjmutí je z chudoby. Guerilla však oponovala, jelikož tento “zázrak” chápala jako nástroj imperialismu, jež hledá zbohatnutí. Koloni však dávají guerille na vědomí, jestliže jim nedovolí pěstování koky, nebudou ji dále podporovat. Ilegální pěstování drog, zejména koky, se dostalo do Kolumbie vlivem narkoobchodníků a jejich mezinárodní sítě. Ti zde našli chudé venkovany, zkorumpované i zkorumpovatelné politiky a autority, podnikatelskou vrstvu zvyklou na lehkou práci s abundantními příjmy. Všechny tyto okolnosti se tak staly perfektními dispozicemi v prosperování obchodu s narkotiky. Před očima celého světa do Kolumbie během 20 let proudilo minimálně 50 miliard dolarů (tzn. v průměru 2,5 miliardy dolarů za rok) – toto číslo vysvětluje ekonomickou stabilitu země v těchto dvou dekadách. S těmito příjmy země téměř nepocítila implantaci neoliberálního druhu politiky, avšak realita byla taková, že na manufakturní průmysl a komerční zemědělství měla velký vliv expanze cizí ekonomiky do země.

Z tohoto pravidla se však vyjímalo jedno odvětví: chov dobytka – odvětví chráněné velkými dovozními cly, což se projevilo v podobě ohromných investic ze strany obchodníků s narkotiky. Tímto zůstalo přibližně 5 milionů hektarů nejlepší zemědělské půdy v jejich rukou. Na tomto základě je možné alespoň částečně porozumět silám, jež na sebe v současnosti narážejí a také jejich aktérům.

Hlavní aktéři

Paramilitares nebo také autodefenzivní jednotky – AUC (Autodefensas Unidas de Colombia - Spojená sebeobrana Kolumbie) jsou pravicová uskupení, která bojují zejména

proti guerille a lidem spojených s ní. Na rozdíl od levicových hnutí jednotky paramilitares se 15. června 2003 byly schopny domluvit s vládou na mírové smlouvě (El Espectador, 2004).

Box 2: Historie AUC

- 1968: vytvořen zákon č. 48, který autorizuje vytvářet autodefenzivní jednotky
- 1983: v Puerto Boyacá začínají operovat civilní skupiny s Armádou
- 1988: AUC se účastní masakrů v Urabá a na severovýchodě Antiochie
- 1991: mírová smlouva s ELN. Skup. paramilitares Fidela Castaňa odevzdávají zbraně a nabízejí půdu obětem
- 1995: 1. setkání AUC, členové AUC oznamují své spojení k potlačení FARC a ELN na národní úrovni
- 1998: podpis smlouvy mezi AUC a Národní mírovou radou
- 2003: 15. července Vláda a AUC podepisují smlouvu ze Santa Fe de Ralito o demobilizaci

Zdroj: El Espectador, 2004

FARC - Fuerzas Armadas Revolucionarias de Columbia (Revoluční ozbrojené síly Kolumbie) vznikly z obranných organizací tvořených kolony a chudými venkovany s cílem bránit své parcely před invazemi velkých latifundistů a státu (Richani, 2003: 108). FARC vznikla jako levicová marxistická guerillová organizace na základě liberálních guerill účastníků se bojů v období La Violencia - kontinuální boje za rovnost a pozemkovou reformu. V průběhu existence se nikdy nestala příliš početnou silou, zato však dokázala efektivně využívat slabosti jednotlivých kolumbijských vlád a ovládat značnou část země. Svým působením vtáhla FARC do cyklu stále trvajících násilí, které znemožnilo vytvoření silných demokratických institucí, jež by země k zajištění pořádku potřebovala. Oficiální vznik střetů mezi vládou a FARC se datuje k roku 1964, kdy došlo k operaci Marquetalia. Tohoto boje se účastnilo 48 kombatantů vedených, dnes mezinárodně hledaným, vůdcem Manuelem Marulandou Velezem. Ve jménu svého hesla „Proti imperialismu za vlast. Proti oligarchii za lid. K vítězství, FARC“ (www.farcep.org, 23. 05. 2007) konají činy, které se dají charakterizovat jako válečné zločiny.

ELN - Ejercito de Liberacion Nacional (Armáda Národního Osvobození) je povstalecká skupina, která je levicově orientována. Tato skupina se zrodila v 60. letech minulého století v provincii Santander a primárně působila tam, kde nebyly přítomny FARC. Byla založena v roce 1964 Fabiem Vasquezem, inspirovaným kubánskou revolucí (www.eln-voces.com, 23. 05. 2007). Z počátku tato skupina byla ovlivněna knězem Camilem Torresem (univerzitním profesorem) a Teologií Osvobození. V roce 1987 vstupuje do jakési aliance s dalšími guerillovými skupinami. Je odhadováno, že tato ozbrojená skupina čítá

v současnosti jen 5 tisíc vojáků, nicméně spolu s dalšími dvěma hlavními aktéry je kvalifikována jako teroristická skupina kvůli svým zločinům vůči civilnímu obyvatelstvu (www.wikipedia.org/wiki/ejercito_de_liberacion_nacional, 23. 05. 2007).

V mnoha zónách země FARC a ELN tvoří alianci. Obě dvě skupiny vedou boje proti paramilitares - viz výše, které byly formovány z velké části bývalými vojáky. Expanzí těchto tří velkých skupin dochází v současnosti k extrémně násilným střetům – tři až čtyři atentáty za den. V roce 2000 byla deklarována válka mezi FARC a kolumbijskou vládou. Násilí se tak dostává do všech zón země, kde dříve nebyla přítomna žádná vojenská skupina (např. v centrech velkých měst).

Box 3: Některé příklady destrukční činnosti FARC a ELN

Jen během roku 2002 FARC uskutečnily 1409 atentátů. Při atentátech používají zvířata (osly, koně, želvy, psy), kola, tříkolky, fotbalové míče a dokonce i mrtvá těla nesoucí explozivní materiál. V období leden 2002 až září 2003 bylo jednotkami FARC provedeno 2 233 atentátů.

Navíc mají na svědomí následující počet explozí a destrukcí: 3 vodovody, 2 plynovody, 16 mostů, 3 železniční tratě, 16 telekomunikačních struktur, 79 atentátů na ropovod, 200 výbuchů národní energetické sítě.

Ve stejném období ELN realizovalo exploze 64 elektrických věží, 11 mostů, 6 plynovodů, 2 bankovních institucí, 2 telekomunikačních věží.

Zdroj: El Conflicto Armado de Colombia – un callejon con salida?, www.pnud.org.co

2.5 Současná sociální a politická situace

Problémy této země jsou typické pro země trpící vnitřním ozbrojeným konfliktem, avšak povědomí obyvatel České republiky je velmi malé. Tento ozbrojený konflikt je sice konfliktem vnitrostátním, nicméně sledováním mediálních zpravodajství a mezinárodní politiky na úrovni Jižní Ameriky lze vydedukovat, že tento konflikt má:

- 1) vliv na politické vztahy mezi sousedními zeměmi;
- 2) má vliv nejen na ekonomiku lokální, regionální, kontinentální ale i celosvětovou; obchod s drogami, na kterém se významně podílejí aktéři vnitřního ozbrojeného konfliktu, ovlivňuje ekonomiku na různých úrovních;
- 3) má vliv na sociální sféru regionální, kontinentální i celosvětovou; problémy emigrantů – integrace, projevy násilí, delikventní jednání – např. Španělsko.

3. PSYCHOSOCIÁLNÍ DŮSLEDKY

3.1 Problematika dětí a mládeže

V roce 1995 existovaly na tři desítky ozbrojených konfliktů v různých lokalitách světa (Machel, 2000, Women's Commission, 2002). Všechny tyto konflikty se udály uvnitř států, mezi rozdělenými frakcemi na etnických, náboženských nebo kulturních hranicích. Tyto konflikty vedly k destrukci škol, pozemků i kultovních míst. To, co bylo posvátné a cenné pro děti, rodiny a komunity, nebylo respektováno. Odhaduje se, že v posledním desetiletí dva milióny dětí přišly o život právě důsledkem válečných konfliktů. Tento počet je třikrát větší než počet vážně zraněných nebo zmrzačených - např. nášlapnými minami (Machel, 2000).

Problematika dětí v prostředí válečných konfliktů zahrnuje celou škálu sociálních problémů. Je však nutné poznamenat, že k těmto závažným situacím dochází nejen v přímém důsledku válečného konfliktu, ale hlavně absencí základních lidských hodnot. Děti jsou jednak objekty exploatace, resp. oběťmi a jednak se sami stávají aktéry násilných činů (dobrovolně i nedobrovolně).

Válka se dotýká všech dětských práv: práva na život, práva být s rodinou a svou komunitou, práva na zdraví, práva na rozvoj osobnosti, práva na formaci a ochranu. Mnoho konfliktů současné doby trvá po celé dětství jednotlivých osob, což znamená, že od svého narození až do dospělosti dítě zažije mnoho agresí, jež se postupem akumulují.

Destrukce sociální sítě a primárních vztahů, sloužících jako podpora fyzického, emocionálního, morálního, kognitivního a sociálního rozvoje, během dlouhé doby může přinést hluboké fyzické a psychické důsledky. Původ mnoha problémů dětí v konfliktech zůstává skryt. Žijí buď stranou veřejnosti – v různých institucích nebo jako se děje v případech tisíců dětí – jsou sirotky a žijí samy. Tyto děti se stávají dětmi ulice nebo oběťmi prostituce. Děti, které ztratily rodiče, jsou často diskriminovány a ponižovány. Trpí v tichosti a jejich sebevědomí je dezintegrováno. Nejistota a strach jsou nesmírné.

Důsledky konfliktů u dětí není možné studovat, aniž bychom studovali důsledky konfliktů u žen, rodiny a komunity. Zajištění dobrých životních podmínek dětí je možné prostřednictvím řešení ozbrojených konfliktů na základě rodiny a komunity. Toto řešení dává mnohem lepší výsledky, jestliže se zakládá na tradicích místní kultury. Je potřeba rozlišit problémy i potřeby dětí a adolescentů. Jak již bylo naznačeno, děti je potřeba vidět jako aktivní účastníky při vytváření řešení a nejenom jako oběti.

Problémy týkající se dětí a adolescentů vyústí v následující důsledky:

- násilí, vraždy a sebevraždy
- zneužívání a znásilňování
- participace v bojích
- separace od rodiny a dezintegrace rodinných vazeb
- změna a devalvace morálních, kulturních, sociálních hodnot
- delikventní jednání
- absence kvalitní zdravotnické péče
- špatný či žádný přístup ke vzdělání
- nesnadný přístup k pitné vodě
- nedostatečné hygienické/sanitární podmínky
- malnutrice
- drogová závislost
- riziko přenosu HIV/AIDS (Human Immunodeficiency Virus/ Acquired Immune Deficiency Syndrome)
- chudoba

Každá z této problematiky může být dále blíže analyzována a diferencována na primární a sekundární.

Dalšími problémy spojenými s ozbrojeným konfliktem a dotýkajícími se dětí jsou následky sankcí, resp. sankce a jejich následky ve sféře sociální a ekonomické.

3.1.1 Oběti i naděje ozbrojeného konfliktu v modelové zemi

Ozbrojený konflikt v Kolumbii trvá již více než čtyři dekády a vyústil v humanitární krizi, jež se nejvíce dotýká dětí a žen. V rurálních oblastech je malý či složitý přístup k lékařské péči, vzdělání a sociálním službám (Informe Nacional de Desarrollo Humano para Colombia, 2003).

Problémy dotýkající se dětí:

- vysídlování a násilné vysídlování
- nesnadný přístup k pitné vodě
- nesnadný přístup k základní zdravotní péči
- omezený přístup ke vzdělání
- anémie: třetina dětí je anemická, 7 % nově narozených má nízkou porodní váhu

- problém dětských vojáků: přes existující zákon zakazující přítomnost dětí do 18 let v armádě, je odhadováno, že 6 až 7 tisíc dětských vojáků působí v městských milicích a jiných ozbrojených silách
- nášlapné miny: jejich používání stoupá, což představuje signifikantní riziko pro děti; nášlapné miny každý den zabijí minimálně 3 osoby
- chudoba: původní indiánské obyvatelstvo a afro-kolumbijská populace trpí nejvíce chudobou
- údaje o domácím násilí a prostituci jsou alarmující: sexuální zneužívání dětí pod 18 let stoupl o 56 % mezi léty 2000 a 2004.

Děti spolu se ženami jsou násilím ohroženy nejvíce. Toto je dáno jednak fyzickými dispozicemi a jednak socio-kulturním zázemím. Jsou snadnými cíly pro rekrutaci do řad ozbrojených jednotek, jelikož mladým lidem je slibováno vzdělání a možnost lepší budoucnosti. (www.unicef.org; CODHES, 1999, 2000).

Kolem 7000 dětí v Kolumbii zůstává zařazeno v nevládních ozbrojených skupinách a jejich rekrutování stále pokračuje, i když počet demobilizovaných stoupá. Osoby mladší 18 let vstupují do ozbrojených organizací z politických motivů nebo aby pomstily smrt příbuzného anebo z důvodu socioekonomických (Machel, 2000, www.unicef.org).

3.1.2 Sexuální násilí, oběti prostituce a sexuální exploatace

Trauma ze sexuálního násilí je významné. Typické reakce na trauma ze zneužívání se mohou projevit nápadným sexuálním chováním nebo naopak se dítě sexuality bojí (Finkelhor, 1986). Zneužívaný jedinec může mít potíže se svou sexuální identitou a i budoucí rolí dospělého.

Chudoba, hlad a zoufalství může přinutit ženy a dívky k prostituci. Výměnou za sexuální služby očekávají potraviny, přístřešek, volný pohyb ve válečné zóně, dokumenty a jiné výhody pro sebe i svoji rodinu. V konfliktních oblastech existoval obchod s dětmi, které pracovaly v nevěstincích v jiných zemích a byly transportovány - např. z Kambodže do Thajska nebo z Gruzie do Turecka. V Zairu bylo zaznamenáno mnoho případů nucení k prostituci z řad rodinných příslušníků. Děti se také mohou stát oběťmi prostituce po příchodu mírových sil. Např. v Mozambiku v roce 1992 po podepsání mírové smlouvy vojáci OSN využívali dívky mezi 12 a 18 lety k prostituci. V šesti ze dvanácti studií v zemích, kde dochází k sexuálnímu zneužívání v situaci ozbrojeného konfliktu, bylo potvrzeno, že existuje vztah mezi příchodem mírových sil a vzrůstem dětské prostituce (Machel, 2000). Tento problém je velmi alarmující.

Sexuální zneužívání ovlivňuje devastujícím způsobem fyzický a emocionální vývoj. Může způsobit sexuálně přenosné choroby a HIV/AIDS. Postižené a postižení zůstávají v tichosti trpící traumatem zneužití. Riziko sebevražděného chování je u znásilněných zvýšené. Pokud dojde k nechtěnému těhotenství, jeho průběh závisí na místních okolnostech: na přístupu k potratům a jejich bezpečnému provedení, na systému podpory místní komunity nebo záleží na náboženských a kulturních zvycích (Coomaraswamy, 2002).

Všechny ženy a dívky rodící v situaci konfliktu jsou vystaveny neočekávaným ekonomickým a psychosociálním důsledkům. Zničená infrastruktura veřejného zdravotnictví omezuje přístup k službám reprodukčního zdravotnictví jako je rodičovské plánování, léčení sexuálně přenosných chorob a prenatální i postnatální péče. Komplikace v průběhu těhotenství a porodu jsou pravděpodobné u mladistvých dívek. Vlivem své fyzické nezralosti mnoho adolescentních dívek trpí infekcemi způsobenými nebezpečně provedenými potraty. Oběti opakovaného násilí a dívky rodící bez zkušené porodní asistentky nebo rodící ve špatných hygienických podmínkách jsou ohroženy větším rizikem chronických zánětů pánve či rizikem svalových potíží způsobujících inkontinenci. Bez adekvátní lékařské péče mnoho z nich umírá. Některé vlivem ponížení mají sebevražedné tendence a nakonec sebevraždu spáchají (Coomaraswamy, Women's Committee, 2002).

Znásilňování jako instrument ozbrojeného konfliktu a jako prostředek etnických čistek je potřeba trestat jako čin proti osobní integritě a je potřebné, aby státy přijaly nezbytné legální nástroje k jejich redukcii, penalizaci a k poskytnutí péče a pomoci obětem těchto činů zejména na úrovni psychosociální. Tyto nástroje je nutné aplikovat též v uprchlických táborech.

3.1.3 Nášlapné miny v celosvětovém kontextu a v modelové zemi

O problematice nášlapných min a nevybuchlé munice se autorka této práce zmiňuje záměrně. Tato problematika není sice primárně psychosociálním důsledkem válek, nicméně sekundárně dochází vlivem používání a výskytu nášlapných min právě k psychickým a socio-ekonomickým problémům.

Mnoho zbraní má devastující účinek jak v době války, tak i několik desetiletí po jejím ukončení. Zejména nášlapné miny a nevybuchlá munice představují velké a přetrvávající nebezpečí. V současnosti v 68 zemích jsou zejména děti vystaveny 110 miliónům pozemních (nášlapných) min (Machel, 2000). Nášlapné miny byly používány od 2. světové války ve všech ozbrojených konfliktech a zejména v těch vnitřních. Jen v Afghánistánu, Angole a Kambodži je minimálně 28 miliónů nášlapných min. V Angole, kde je odhadovaný počet min

na 10 miliónů, 70 tisícům lidí musela být provedena amputace, z nichž 8 tisíc byly děti. Tyto zdravotní následky vedou k psychickým i sociálním potížím.

Proč jsou minami ohroženy více děti? Jedním z důvodů může být ten, že na rozdíl od dospělých má dítě díky svému věku a tělesné výšce rozdílnou perspektivu, a proto je na zemi snadno nerozeznají. Druhým aspektem může být jejich „familiarizace“ s minami (Machel, 2000), protože tvoří součást každodenního života a děti mohou zapomenout na jejich nebezpečnost. V Iráku děti používaly miny jako hračky - kolečka pro auta (www.unicef.org). Dochází též k používání min ke každodenním aktivitám, jakými jsou rybolov, ochrana soukromého majetku či dokonce k řešení domácích hádek. Tato familiarizace s minami způsobuje opomenutí rizik, která miny způsobují.

Oběťmi min a jiné munice jsou častěji lidé z nejchudších sektorů společnosti, jelikož tyto osoby jsou denně vystavovány riziku při zúrodnování svých pozemků, při pasení dobytka nebo hledání dřeva na zátop (Machel, 2000). V mnoha kulturách tyto funkce náležejí právě dětem. Mnoho chudých dětí sbírá kovy a železo k prodeji a mezi tento sběr se mohou dostat i miny. Děti - vojáci jsou též velmi exponované minám. Často je jich využíváno k průzkumu terénu, o kterém se ví, že je zaminovaný. Tyto miny většinou způsobují více újmy dětem než dospělým. Nášlapné miny nejsou vyrobené k zabití, nýbrž ke zmrzačení, ale i ta nejmenší exploze může být pro dítě smrtelná. V Kambodži v průměru 28 % zraněných dětí umírá následkem těchto zranění. Děti a jejich rostoucí tkáně vyžadují opakovaně nové protézy. Veškerá péče na úrovni medicíny a psychosociální pomoci je nákladná jak pro rodiny obětí, tak i pro celou společnost. Jestliže oběťmi min jsou dívky, je velmi pravděpodobné, že jim nebude poskytnuta adekvátní lékařská péče a potřebné protézy.

Výbuchy min sekundárně vytvářejí nedobrou finanční situaci v rodinách, neboť po nehodě může dojít k zadlužení a zruinování rodiny. Navíc pokud je obětí jeden z rodičů, ztráta zaměstnání může být příčinou redukce péče o dítě. Ze studie v Afghánistánu: „nezaměstnanost mezi muži vzrostla ze 6 % na 52 % jako výsledek nehod způsobených nášlapnými minami“. Tyto zbraně též brání rekonstrukci a rozvoji země. Pokud jsou cesty zaminované, není možné bezpečná repatriace uprchlíků či vysídlenců. V zemích, kde jsou položeny milióny min, je nemožné zakládání polí a hrozba min nedovoluje cirkulaci produktů a služeb (Machel, 2000).

Box 4: Miny a kolumbijské děti

Od roku 1990 do dubna 2006 počet obětí nášlapných min v Kolumbii stoupl na 1739, z toho 506 byly děti – osoby mladší 18 let. Počet obětí se zvýšil zejména v posledních letech. Téměř 80 % ze zmíněných 1739 civilistů bylo nahlášeno od roku 2001 do roku 2006.

Nášlapné miny jsou přítomny na území 31 provincií (z celkového počtu 32) a v současnosti je možné je najít nejen v bojových zónách, ale také na školních pozemcích, poblíž zdrojů pitné vody a přístupových cestách.

V této problematice je nejdůležitější prevence, a proto např. UNICEF (the United Nations International Children's Emergency Fund) spolupracuje s vládními a s více než 14 civilními organizacemi na programu a boji proti minám. V Kolumbii je přijat Národní antiminový plán, který se snaží pomoci obětem nášlapných min.

Zdroj: www.unicef.org

3.1.4 Problematika handicapovaných dětí v důsledku ozbrojených konfliktů

V současnosti se odhaduje počet handicapovaných dětí v důsledku války na 4 milióny. V rozvojových zemích jen 3 % je poskytována adekvátní péče pro rehabilitaci a poskytnuty protézy.

Zhroucení zdravotnického systému je jedním z dalších aspektů, které mají vliv na psychosociální klima v zemi konfliktu. Nedostatečné zdravotnické služby neumožňují kvalitní základní péči, a tudíž péče týkající se psychických poruch a onemocnění zůstává marginalizována nebo naprosto chybí (Machel, 2000).

3.1.5 Dětsí vojáci

Tendencí, jež je velmi alarmující, je právě účast dětí v ozbrojených skupinách. Ve vojsku zaujímají funkce jako kuchaři, nosiči, poslíčci a špióni. Čím dál tím častěji dochází k inkorporaci dětí do vojenských bojových uskupení dospělými. Někteří velitelé zpozorovali výhodnost používání dětí jako vojáků, protože jsou „poslušnější, nedohadují se o příkazech a jsou snáze manipulovatelní než dospělí vojáci“ (Machel, 2000).

Ze studie, kterou provedla OSN o používání dětí jako vojáků a která popisuje konflikty za posledních 30 let, je patrné, že děti byly rekrutovány jak do vládních vojsk, tak i do vojsk rebelů po celém světě. Většina z nich byli adolescenti, i když mnoha vojákům bylo deset i méně let. Převažuje účast chlapců, ale dívky jsou též rekrutovány. Děti, které se stanou vojáky, pocházejí často z chudých poměrů nebo zůstaly bez rodiny.

Rekrutace

K rekrutaci dochází různými způsoby:

- násilím
- prostřednictvím rekrutujících hlídek
- únosem

- samostatným rozhodnutím

V několika málo zemích legálně rekrutují děti mladší 18 let, i když právně je dán minimální věk 18 let. V mnoha zemích chybějí rodné listy nebo dokumentace bez přesných údajů a děti neznají přesně svůj věk. Osoby odpovědné za rekrutaci tak mnohdy hádají věk podle fyzického vývoje a často stejně doplní do registrů minimální věk 18 let, aby splnily zákony své země.

Mnoho zemí má neúplný administrativní systém a nepoužívá žádný registr, a proto může docházet k násilnému odvlákání dětí z ulic, škol a sirotčinců. Tento typ rekrutace je znám z Etiopie jako „AFESA“ – během 80. let minulého století ozbrojené skupiny milicí, policie nebo vojska brázdily ulice a zadržovaly kohokoliv. Děti z nejchudších sektorů společnosti jsou obzvláště náchylní. Ve všech konfliktech děti z bohatých rodin trpí mnohem menším rizikem. Většinou tyto děti nejsou obtěžovány nebo jsou propuštěny na svobodu, když jejich rodiče za ně zaplatí, resp. je vyplatí. Rodiče, kteří vlastní nezbytné finanční prostředky, často své děti posílají do zahraničí, aby se vyhnuli násilné rekrutaci svých dětí. Tímto sekundárně dochází k tzv. přesunu zdrojů lidské inteligence do vyspělejších zemí.

Jedním z nejčastějších důvodů, proč děti vstupují dobrovolně i nedobrovolně do ozbrojených skupin, je důvod ekonomický. Hlad a chudoba mohou být impulsem pro rodiče, aby své děti těmto skupinám nabídli. V některých případech vojska vyplácejí plat/žold přímo rodině. Někdy dochází k inkorporaci celých rodin do řad ozbrojených skupin. Děti tedy dobrovolně vstupují do vojska k zajištění zdroje potravin, oblečení nebo lékařské péče. Některé studie tvrdí, že rodiče posílají své dcery do řad ozbrojených skupin, pokud se domnívají, že jejich perspektiva na sňatek je malá (Coomaraswamy, 2002).

Čím déle konflikt přetrvává, ekonomické a sociální podmínky se zhoršují a možnosti vzdělání jsou více limitovány nebo neexistují. Vlivem dlouhotrvajícího ozbrojeného konfliktu potřeba rekrutace nových členů/vojáků stoupá. Primárně zúčastnění dospělí muži v konfliktu umírají nebo jsou zraněni, dochází k vyčerpání dospělé bojovací síly a děti nemají jiného východiska než se stát vojáky (Machel, 2000: 75).

Mechanismus uvažování dítěte někdy spočívá v tom, že se zbraní v ruce budou lépe chráněny před násilím a chaosem, které je obklopuje, a tudíž se dobrovolně připojují k ozbrojeným skupinám. Někdy se děti inkorporují do řad opozičních ozbrojených skupin po špatných zkušenostech s vládními silami. Např. v Salvadoru děti, jejichž rodiče byli zabiti vládními vojáky, vstoupily do opozičních vojsk, aby byly chráněny. V případech, kdy děti tráví v ozbrojených jednotkách několik let, se s touto skupinou identifikují a chápou ji jako svou novou rodinu.

Někdy motivem pro vstup do vojska je atraktivita vojenského života se zbraní jako symbolem moci. Moc může být zážehem, pokud se lidé cítí bezmocní a nemají jiný způsob k získání základních zdrojů k přežití. Např. v Sierra Leone, se expert OSN sešel s dětmi - vojáky, které s hrdostí hovořily o počtu nepřátel, které zabily (Machel, 2000).

Přitažlivost ideologií je obzvláště nebezpečná u mladých adolescentů, kteří rozvíjejí svou osobní identitu a snaží se naleznout společenský význam v životě. Ideologické doktríny mohou vést u mladých lidí ke katastrofálním konsekvencím. V Libanonu dospělí využili nedospělosti adolescentů, aby je vycvičili k sebevražedným útokům. Někdy se děti identifikují se společenskými důvody, náboženskými motivy, národním osvobozením a bojem za ně.

Funkce dětí v armádě

Základní funkcí dětí je funkce nosičů. Často transportují i 60 kg náklady včetně munice nebo raněných vojáků. Děti, které jsou příliš slabé, jsou bity či dokonce zastřeleny. Děti jsou také používané pro domácí práce a další rutinní činnost. Též slouží jako špióni a zpravodajové, a proto jsou děti v některých zemích podezřelé z „donášení“.

Kazuistika z Hondurasu: „*Když mi bylo 13 let, vstoupila jsem do studentského hnutí. Snila jsem o přispění ke změně, aby děti netrpěly hladem. Později jsem se zařadila do ozbrojeného boje. Byla jsem plná nezkušenosti a strachu malé dívky. Přišla jsem na to, že dívky byly nuceny mít sexuální poměry, aby ulehčily smutek bojovníků. A kdo nám ulehčil od smutku po tom, co jsme musely být s někým, koho jsme sotva znaly? V tomto věku, tak mladá, jsem potratila. Nebylo to mé rozhodnutí. Vzpomínat na tyto věci je pro mě velmi bolestné. I přes moje bojové odhodlání mě zneužívali a pošlapali moji lidskou důstojnost. A hlavně nechápali to, že jsem byla dítětem a měla svá práva.*“ (Coomarawamy, 2002).

Čím dál větší participace mladých lidí v extrémních aktech násilí jim snižuje senzitivitu k utrpení. Účast při brutálních scénách násilí vede k otupění a následnému opakování těchto činů. V mnoha zemích, včetně Afghánistánu, Mozambiku, Kolumbie a Nikaragui, byly děti nuceny páchat násilí na svých vlastních rodinách či komunitách.

Demobilizace a sociální reintegrace

Z důvodu, že žádný mírový pakt oficiálně nepotvrdil existenci dětských vojáků, je málo pravděpodobné, že řešení otázky dětí-vojáků bude součástí plánů demobilizace. Oficiální uznání dokumentu, který vylučuje děti ve válce, je základním opatřením.

Proces reintegrace musí přispívat k zakotvení nových základů v jejich životě. Bývalí dětští vojáci žili separovaní od svých rodin a došlo u nich k deprivaci mnohých normálních potřeb fyzického, emocionálního a intelektuálního vývoje. Programy reintegrace musí obnovit

kontakt s rodinou a komunitou. I když se děti znovu spojí se svou rodinou, mají malou perspektivu na zapojení do života tak, aby byl stejný jako předtím. Dvanáctileté dítě, které bylo veselé, se domů může vrátit jako šestnáctiletý agresivní a nezávislý adolescent.

Nové navázání svazků – reunifikace může být zvláště obtížná pro dívky-vojáky. Jelikož byly znásilněné nebo podstoupily sexuálními obtěžování, kulturní chování a víra jim může ztížit perspektivy na uzavření manželství a jejich pobyt v rodině. V mnoha případech je reunifikace nemožná (Women's Committee, 2002), protože rodiny se staly nezávěsnými nebo je těžké je naleznout.

Efektivní společenská reintegrace závisí na podpoře rodiny a komunity, avšak konflikty také vyčerpávají rodiny těchto dětí jak fyzicky, tak emocionálně a znamenají i velký ekonomický problém, pokud se rodiny potýkají s velkou chudobou.

Determinujícími faktory úspěšné sociální reintegrace bývalých vojáků jsou vzdělání, perspektiva práce a zaměstnání a ekonomické jistoty jejich rodin. Tyto faktory též zamezují nové nebo opakované rekrutaci - ať již dobrovolné či násilné. Vzdělání, zvláště úplné základní, je prvkem reintegrace mající největší prioritu. Pro bývalé dětské vojáky je vzdělání více než pouhým nástrojem pro nalezení práce, dovoluje jim normalizovat svůj život a vytvořit oddělenou identitu od identity vojáka.

K založení vztahů se svými vrstevníky a zlepšení sebevědomí mohou napomáhat kulturní a sportovní aktivity. Obtíž, ke které může dojít při jejich integraci, spočívá v umístění ve třídách s mnohem mladšími dětmi. Pravděpodobnost, že bývalí vojáci jsou opožděni ve vzdělání, je totiž velká. Proto je nutné vytvořit speciální třídy pro bývalé dětské vojáky, kteří se postupně mohou začlenit do běžných tříd či škol (Machel, 2000).

Mnoho učitelů a rodičů ostatních dětí má námítky ohledně přijetí dětí-vojáků do škol. Dochází tak k diskriminaci. V některých afrických kulturách, jež žijí v silném duchovním přesvědčení, věří v následující: „Osoba, která zabila, je pronásledována zlými duchy obětí. Když akceptují ve vesnici dítě vojáka, znamená to, že s sebou přinese i zlé duchy obětí.“ (Machel, 2000: 130). V tomto kontextu programy, sloužící k reinkorporaci do komunity, mají dobré výsledky s tradičními léčiteli, kteří zajišťují rituál očištění, a tudíž i symbolické přijetí do komunity, byť pro západoevropskou kulturu mají místní tradice iracionální a magický náboj.

Vzdělání je nutné pro adaptaci na každodenní život a profesní zaměření. Příprava adolescentů po stránce profesionální jim nejen umožní najít zaměstnání a přežít, ale také jim umožní být akceptováni rodinou a získat důležitost a identitu. Děti-vojáci mají problém zprostit se ideje, že násilí je legitimním prostředkem k dosažení vlastních cílů. Přejít na

nenásilný život je obtížný. Obzvláště pokud frustrace chudobou a nespravedlností pokračuje (Machel, 2000).

3.1.6 Uprchlíci a děti vnitřně vysídlené

Ozbrojené konflikty vždy způsobují pohyby neboli migraci populace. V roce 1980 bylo na celém světě 5,7 miliónů uprchlíků, dnes toto číslo stoupl na 27,4 miliónů. Podle zprávy OSN E/CN.4/1996/52/Add.2 počet vnitřně vysídlených též stoupl na 30 miliónů. Potřeby vysídlených jsou podobné jako potřeby uprchlíků ve všech aspektech, ale jejich situace může být ještě horší. Uprchlíci se totiž nacházejí mimo zónu války, ale osoby vysídlené obvykle v ní zůstávají nebo zůstávají poblíž konfliktu a většinou se stávají vysídlenci opakovaně.

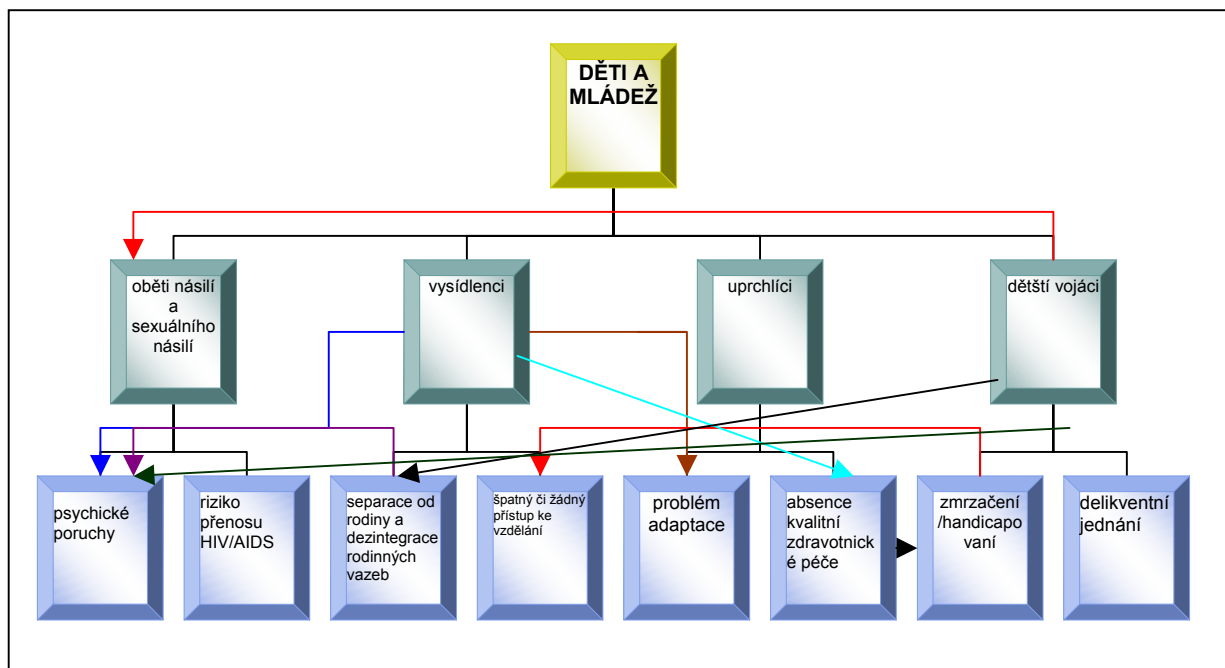
Rodiče žijící v zónách ozbrojeného konfliktu mohou mít tak velké obavy o bezpečí svých dětí, že se rozhodnou evakuovat je a poslat např. za jejich příbuznými nebo přáteli nebo je zařadit do různých programů. Pro rodiče v onen moment může evakuace představovat nejlepší řešení, ale většinou tomu tak nebývá. Např. v Bosně a Hercegovině se tyto evakuace organizovaly bez větší dokumentace. Pro děti to znamená dlouhodobý risk, včetně trauma separace od rodiny a zvýšené nebezpečí ilegálního obchodu s dětmi či ilegální adopce. V Bosně a Hercegovině byly některé z evakuací organizovány skupinami, které se snažily o účast na ilegálním obchodu s adopcí (Machel, 2000).

Všechna tato rozhodnutí je potřeba uskutečňovat ve vyšším zájmu dítěte. Pokud je evakuace nezbytná, má se jí zúčastnit celá rodina. Více v dokumentu *Considerations and Guidelines on Evacuation of Children from Conflict Areas* z roku 1992, UNICEF a UNHCR.

V prvních dnech a týdnech při masovém vysídlení dochází k vysoké dětské mortalitě. Příčinami úmrtí jsou průjmová onemocnění, akutní infekce dýchacích cest, malárie a malnutrice. Faktory přispívající k vysoké úmrtnosti jsou nedostatek potravy a pitné vody, nedostatečná hygiena a chybějící příbytek. Těhotné a kojící ženy vyžadují speciální péči stejně tak jako handicapované děti. Je pravděpodobné, že děti, účastny ozbrojeného konfliktu, trpí poraněními vyžadujícími lékařskou péči.

U vnitřně vysídlených problém spočívá v nedostatku humanitární pomoci. Tím, že uprchnou, nacházejí se mimo dosah vládních programů nebo programů nevládních organizací. Chybějící dokumenty a nedostatek finančních prostředků znemožňují zápis do škol.

Schéma 1: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro děti a mládež (mj. z aspektu jejich možných rolí) a načrtnutí hlavních korelací

3.2 Postavení žen

Většina konfliktů a jejich důsledků působí rozdílně na ženy muže. Tyto genderové rozdíly ovlivňují dané sociální role a také úlohy v konfliktech (Waisová, 2005: 107). V průběhu konfliktů dochází ke změně situace žen ve společnosti. Často jsou ženy začleňovány do ozbrojených skupin. Jestliže muži odcházejí do boje, stávají se v rodině i komunitě jak hlavní pracovní silou, tak zdrojem příjmů.

Dalším významným problémem žen v konfliktních oblastech po celém světě je, jak bude ukázáno na příkladech, sexuální zneužívání a prostituce a mrzačení. Takto postižené ženy mohou být z těchto důvodů vyhnány z rodiny a místní komunity (Waisová, 2005: 108).

Postavení žen je takové, že během ozbrojených konfliktů dochází k proměně nebo míchání sociálních a generových rolí. Mnohdy je postavení ve společnosti ještě více odsunuto. Nebo naopak vstupem do ozbrojených jednotek a zastáváním v nich stejných funkcí jako muži dochází k jejich emancipaci - příkladem může být Rwanda (www.unifem.org).

I žen se týká problematika vysídlení - viz jiná kapitola.

3.2.1 Problém násilí

Problémy žen ve válečných konfliktech, které se stávají obětmi násilí, jsou demonstrovány na příkladech výpovědí kolumbijských žen. Ženy v jiných částech světa,

procházející válečným konfliktem, mají dle studované literatury stejné nebo velmi podobné osudy.

Box 5: Svědectví ženy A

„Skupina ozbrojených mužů nám vyvrátila dveře mezitím, co jsme spali. Povalili nábytek a všechno rozbili, mého otce přivázali k židli, rozevřeli mi nohy a jednou nohou mě přivázali ke skříni a druhou k posteli. Nadávali nám a vyhrožovali. Mě i mou sestru znásilnili. Později jsme se dozvěděli, že to samé se stalo sousedům a že jednu dívku z vesnice museli odvézt do nemocnice kvůli ošetření ran.“

Zdroj: Coomaraswamy, 2002

Konfliktem se reprodukuje a stoupá diskriminace mezi rozdílnými skupinami a zejména ženy trpí diskriminací z různých důvodů: pohlaví, etnický původ či pertence k určité kultuře.

Ačkoliv jsou muži více frekventovanými oběťmi hromadných poprav a masakrů, násilí na ženách (obzvláště sexuální násilí) páchané ozbrojenými skupinami, se stalo obvyklým v prostředí konfliktů také díky neefektivnímu dohledu a aplikaci mezinárodního humanitárního práva. Násilné akty na ženách slouží jako způsob zastrašování a terorizace žen a komunit.

Svědectví žen odhaduje, že některé přeživší ženy byly znásilněny až šesti muži, někdy byli příbuzní nuceni být přítomni těmto násilnostem (Laras, 2000).

Box 6: Svědectví ženy B

„Do vesnice, která leží v teritoriu guerilly, přišlo 500 paramilitares, vyhrožovali nám a zajali ženy, aby pro ně pracovaly. Zabili dívky, chlapce, muže i ženy. Nedovolili nám je vzít a pohřbít je a psi sežrali jejich mrtvá těla. Některé děti uškrtili a zmrzačili jim pohlavní orgány. Znásilnili spousty žen. Zfalšovala jsem dopis, ve kterém se psalo, že musím do města za nemocnou tetou. Paramilitares řekli, že mě pustí, jen když jim nechám svoji dceru. V noci jsem se svými 3 dětmi uprchla. Žiju v okolí Cartageny, podmínky jsou velmi špatné, protože skoro pořád je oblast zatopena vodou. V noci musím děti přivazovat k posteli, aby nespadly do vody.“

Zdroj: Coomaraswamy, 2002

Někdy též dochází k tomu, že ozbrojení muži ženy unesou, nechávají je určitý čas v sexuálním otroctví, znásilňují je a nutí je dělat domácí práce. V některých případech znásilněné ženy zabijí. Ve vojensky okupovaných územích je ospravedlňováno sexuální násilí na ženách, prostitutech a sexuálním otroctví kvůli maskulinním potřebám. Ženy, na nichž je pácháno sexuální násilí, jsou nuceny skrývat svou tragédii z různých motivů zejména proto, že mají strach z výhrůžek smrti od těch, kteří je znásilnili (Coomaraswamy, 2002). Ty, které přežijí násilí, často zůstávají těhotnými a musí se starat o dítě – v tomto případě plod násilí. I když neexistují oficiální statistiky, tvrdí se, že všechny existující ozbrojené skupiny páchají násilné akty na ženách z důvodů sexuálních. Mnoho znásilněných žen posléze zabijí a ve statistikách figurují pouze jako oběti zabití.

V Kolumbii, např. paramilitares začali uplatňovat další formu domínia v regionech, jež jsou v jejich moci: kladou teritoriální limity na svobodu pohybu, zavádějí přísné režimy společenského chování a zavádějí tresty za špatné chování, reafirmují konzervativní hodnoty a rozdílnost rolí mezi muži a ženami: např. ženy nesmí nosit minisukni, bokové kalhoty, trička odhalující pas. Ty, které neuposlechnou těchto příkazů, jsou přemístěny do kasáren paramilitares, kde jim musí vařit a prádlo (Mujer y Conflicto Armado, 2001).

Ozbrojené skupiny též uskutečňují operace „sociální očisty“. Např. všechny prostitutky a ženy obviněné z cizoložství musely jet nahé v kamionech se zavěšeným nápisem na krku obviňujícím je z ničení domova. Zdá se, že policejní intervence neexistuje či se děje sporadicky (Women's Commission, 2002).

Box 7: Svědectví ženy C

„Do města přišli paramilitares, pustili hudbu a začali pít. Zabili kuřata, znásilnili několik žen, několik lidí zabili a tancovali. Paramilitares měli na sobě masky, nutili ženy, aby jim vařili. Znásilňovali jen samé mladé dívky. Oslava se prodloužila na 4 dny. Mrtvoly se začaly rozkládat na ulicích, některé spálili, aby je nebylo možné identifikovat. Slyšeli jsme helikoptéry, ale nic se nedělo až do 4. dne, kdy si paramilitares sundali masky a řekli, že přišlo vojsko, v ten moment začala přijíždět auta, personál Červeného kříže atd.“

Zdroj: Coomaraswamy, 2002

Problém týkající se zejména těhotných žen v Kolumbii spočívá v tom, že jsou nuceny zůstat v zónách pod doménou ozbrojených skupin, kde se pěstuje koka a jsou exponovány chemickým postřikům na plantážích. Tyto ženy trpí spontánními potraty či maldeformacemi plodu, dermatitidou a nemocemi dýchacích cest (Coomaraswamy, 2002).

Násilná regulace natality je dalším druhem genderového násilí v ozbrojených konfliktech. Dle údajů většina dívek, které patřily do řad guerilly v Surata (dept. Santander, Kolumbie), byly sexuálně aktivními a používaly jisté druhy antikoncepce. Tyto prostředky jim umožňovala právě guerilla. 70 % z nich trpělo sexuálně přenosnou chorobou. Nucené potraty jsou též běžnou praxí. Pokud si nějaká žena chce ponechat dítě, musí uprchnout. Na základě informací zvláštního zpravodaje mnoho žen zemřelo z důvodu velké vzdálenosti k nejbližším lidským civilním obydlím, když se pokusily uprchnout a hledat pomoc. Obydlí jsou vzdálena od táborů guerilly 15 až 20 dnů chůze (Comision Colombiana de Juristas, 2000).

Determinujícími faktory pro konání násilí na ženách je příslušnost k etniku, sociální vrstvě, náboženství, národnosti. Ženy a dívky jsou v ohrožení jak ve svém domově, na útěku, tak i v táborech, kam se uchýlily hledajíc bezpečí.

Většina nezletilých obětí násilí a sexuálního zneužívání jsou dívky, ale také jsou takto postiženými chlapci. Počet zaznamenaných případů znásilněných chlapců nebo chlapců nucených k prostituci je většinou menší než je skutečný počet. Násilí není doplňkovým elementem konfliktu. Může se projevit vědomě a nekontrolovaným způsobem, na základě obecné destrukce sociálních bariér a volnosti dané vojákům a milicím. V ozbrojených konfliktech se znásilňování používá jako zastrašující prvek (Mujer y Conflicto Armado, 2001, Women's Commission, 2002).

3.2.2 Ženy kombatantky

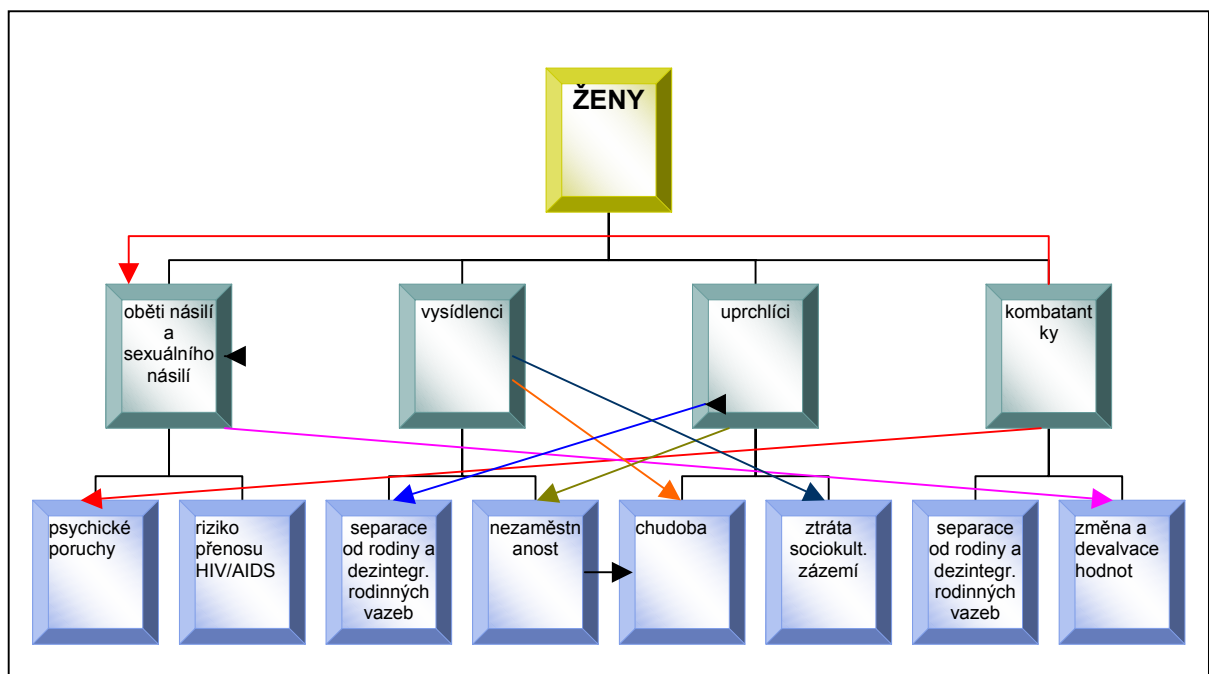
Svědectví bývalé bojovnice (Kolumbie) nazývané E: *„Přidala se ke guerille (FARC), když jí bylo 13 let, unavená ze špatného zacházení ze strany otce. Snažila se najít východisko a myslela si, že se věci změní, když bude ozbrojená. Když jí bylo 19, komandant její guerillové skupiny využil svého postavení, aby ji na osamoceném místě znásilnil. Poté ji uhodil a poslal domů. Dal jí za úkol, aby svedla vojáka kolumbijské armády k získání informací pro guerillu. Udělala, co jí bylo řečeno, ale komandant nebyl spokojený, jelikož voják byl nízké hodnosti. Komandant se vydal tedy do jejího domu a začal ji nadávat a urážet. Její otec zasáhl a komandant ho zabil. Dívce vyhrožoval, aby se nepokoušela o tom někomu říci. Následující den po otcově pohřbu se vzdala armádě domnívající se, že je to jediné řešení, a i když bude potrestána, posléze bude volným občanem (civilistou). Po několika dnech ji však armáda dala uniformu a řekla jí, že jediným řešením je být v jejich službách. Pochopila, že nemůže dělat nic jiného. Důstojník armády s ní zacházel nehumánně a krutě, mimo svých denních úkolů vojáka, E musela být k dispozici k jeho osobním službám – starat se o oblečení,*

stříhat nehty na nohou atd. Více než jedenkrát, po požití alkoholu, si ji nechal zavolat k sobě, ale vždy byl blízko ní i voják, jenž ji chránil před sexuálním zneužíváním ze strany důstojníka. Důstojník jí vyhrožoval tím, pokud nebude plnit jeho příkazy, pošle ji do vězení nebo ji nechá zabít. Posléze byla E nucena účastnit se vojenských operací (některých proti civilistům). V armádě byla 1 rok. Nyní žije ve strachu o sebe i o rodinu.“ (Coomaraswamy, 2002).

Dalšími problémy, které se týkají žen, jsou únosy. Byly zaznamenány případy, kdy členové guerrily unesli mladé dívky, aby sloužily jejich lídrům jako přítelkyně (Coomaraswamy, 2002; CODHES, 2003).

V případech některých dívek, maskulinní kultura je pro ně natolik dominantní, že uniforma, zbraně a moc, kterou reprezentují, je atrahuje pro vstup do ozbrojených sil a věří, že jako jejich členky budou mít garantované rovnocenné zacházení, stejná práva jako muži. Snaží se o přerušování vztahů s rodinou, kde zastávaly roli osoby starající se o domácí práce. Některé z dívek připouští, že byly obětmi násilí uvnitř rodiny anebo, že je nějaký příbuzný zneužíval (Coomaraswamy, 2002:17).

Schéma 2: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro ženy (mj. z aspektu jejich možných rolí) a načrtnutí hlavních korelací

3.3 Fenomén uprchlictví

Uprchlíctví je sociálně-patologický fenomén, který je zejména od počátku války v Jugoslávii až po dnešek stále silněji vnímán i českou společností, hlavně díky médiím a jejich upoutávkám či „propagaci“ pomoci takto postiženým lidem. Autorka této práce se zaměřuje zejména na souvislost mezi ozbrojenými/válečnými konflikty a uprchlictvím.

3.3.1 Formální definice

Uprchlíkem je člověk, který naplní definici Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků z r. 1951. Úmluva říká, že uprchlíkem je osoba, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy z pronásledování z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo kvůli příslušnosti k určité společenské vrstvě nebo zastávání určitých politických názorů.

V obecné řeči se často označením uprchlíci míní nejenom ti, které již nějaký stát uznal splňujícími podmínky pro udělení azylu, ale také ti, jejichž žádost o azyl je teprve projednávána. Ženevská úmluva je dokumentem mezinárodního práva a primárně zavazuje státy, aby v ní obsažené závazky provedly ve svých právních řádech. Právo na azyl je zakotveno v čl. 43 Listiny základních práv a svobod. Povinnost poskytnout azyl není zanesena nikde.

Tab. 2: Seznam zemí majících nejvíce uprchlíků k roku 2005

Země	Počet
bývalá Palestina	2 971 600
Afghánistán	2 192 100
Irák	888 700
Myanmar	727 100
Súdán	670 900
Demokratická republika Kongo	450 800
Burundi	438 500
Somálsko	328 000
Vietnam	305 500
Kolumbie	257 900
Libérie	219 800
Eritrea	215 300
Angola	213 500
Nepál	201 800
Čína	156 300
Bhútán	122 300
Maroko	117 400
Rwanda	102 500
Srí Lanka	79 100
Filipíny	67 700
Etiopie	63 900
Chorvatsko	59 600
Tádžikistán	54 200
Severní Korea	51 400

Zdroj: World Refugee Survey, 2006, U.S. Committee on Refugees

3.3.2 Obsah jevu

Jedná se vždy o snahu uniknout či uniknutí určitým násilnickým skupinám v určité problematické oblasti do oblasti, která může jedinci a skupinám zajistit v první řadě jistotu zachování života a pak přístup k nezákladnějším fyzickým potřebám - přísun vody, potravin, léků a v případě akutně nemocných, zraněných, dětí, starých lidí či gravidních žen i k odborné zdravotnické pomoci.

Obecné důvody k uprchlictví:

- válečné konflikty
- politická perzekuce
- etnická perzekuce
- ekonomická perzekuce (např. vyvlastnění pozemků)
- perzekuce rodinných příslušníků
- sociální perzekuce
- náboženská perzekuce

Ve většině problematických oblastí světa se důvody k uprchlictví kombinují. Nejhorší situaci snášejí lidé žijící v zemích, kde probíhá občanská válka, protože proti sobě bojují příslušníci stejného státu a národnosti.

Lze říci, že v každé zemi, kde dochází k perzekuci a diskriminaci práv jedince či skupiny, dochází též ke konfliktům - většinou ozbrojeným. Toto přinejmenším platí pro rozvojové země. Právní systém vlastní nejjednodušší prostředek k omezování nežádoucích jedinců z nejrůznějších příčin a tímto prostředkem jsou zbraně. Toto nejsnadnější řešení se týká i potírání pouhého nonkonformismu či odlišnosti.

3.3.3 Důsledky uprchlictví

Negativních důsledků, které přináší jev uprchlictví z nejrůznějších důvodů a zejména ve spojitosti s ozbrojenými konflikty, je celá řada.

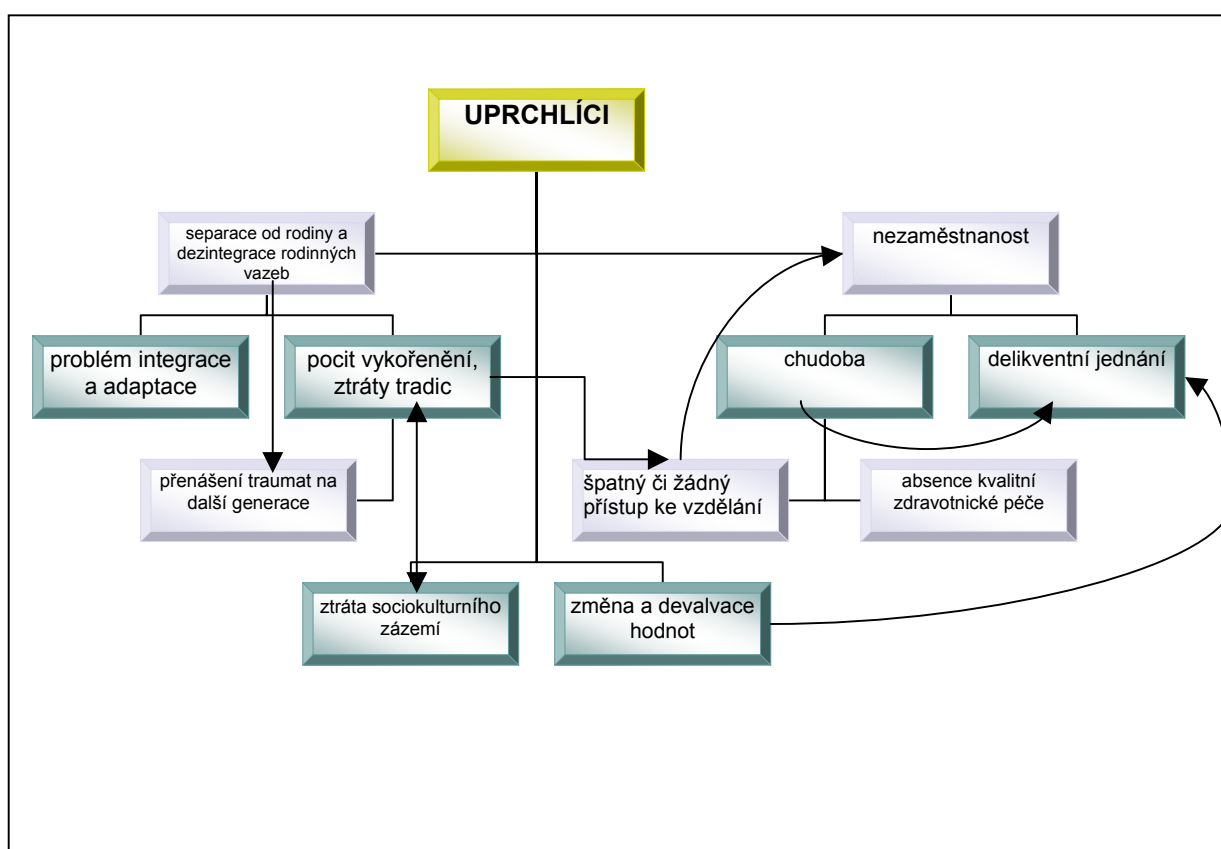
Obecný výčet negativních důsledků:

- zdravotně- fyzické problémy
- zdravotně- psychické problémy (např. posttraumatická stresová porucha)
- sociální problémy či kombinace psychosociálních problémů (maladaptivní chování obecně, integrace, přenášení traumat na další generace, pocit vykořenění, ztráty tradic, nezaměstnanost, chudoba atd.).

Pro nás je nejzajímavější skupina psychosociálních problémů – problémů adaptace u dětí, které si nesou traumatický zážitek do dospělosti, jež ovlivňuje jejich budoucí chování.

Při práci s dětskými uprchlíky je třeba mít na vědomí, že jedinec, který je dlouhodobě frustrován (Vágnerová, 2002), je daleko více náchylný stát se v budoucnosti agresorem či naopak ocitnout se v roli oběti, utlačovaného. Tento jev je pak přenášen z jednotlivců na celé komunity či se dostane až k určování politiky státu. Uprchlíci, resp. děti uprchlíků, se vracejí do své země, kde se mnohdy zasazují o její obnovu a své zkušenosti z dětství se do jejich představ přenášejí a potencionálně se stávají opětovateli perzekucí. Toto se týká zejména zemí postižených občanskými válkami.

Schéma 3: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro uprchlíky a načrtnutí hlavních korelací

3.3.4 Uprchlíctví a Česká republika

Česká republika je na základě mezinárodní konvence povinna zajistit ubytování a další služby uprchlíkům od podání žádosti o azyl až do jejího vyřízení. V roce 2004 požádalo o azyl v ČR 5 459 osob. V souvislosti s přistoupením České republiky k Úmluvě o uprchlících z r. 1951 a jejímu Protokolu z r. 1967 byla v Praze otevřena kancelář UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) – tedy Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (www.unhcr.org).

Hlavním cílem UNHCR je podporovat prostřednictvím aktivit v oblasti poskytování ochrany, projektů a veřejných informací vládní úsilí o vybudování komplexního, udržitelného a samostatného azylového systému umožňujícího zemi posoudit azylové žádosti v souladu s mezinárodními normami.

Pražská pobočka UNHCR navíc působí jako styčná kancelář UNHCR pro Romy ve střední Evropě a věnuje proto zvláštní pozornost romské otázce. V ČR se nacházejí 3 typy azylových zařízení – přijímací střediska, pobytová střediska a integrační azylová střediska. Jsou to např. Bělá pod Bezdězem, Havířov, Kostelec nad Ohří, Stráž pod Ralskem, Seč, Praha-Ruzyně. Zvýšená pozornost je pochopitelně i zde věnována dětem, nezletilým bez doprovodu dospělého, osamělým matkám, handicapovaným. Ze zpráv Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra České republiky (MVČR) je patrné, že i v těchto zařízeních je kladen důraz na arteterapeutickou práci s dětmi, což je jistě pozitivní věc při pomoci překlenout jiné kulturní a sociální zázemí a vůbec celkovou změnu.

Celkový počet uprchlíků na světě k roku 2003 spadající pod mandát UNHCR byl 20 556 781 osob (www.unhcr.org, 2005).

3.4 Problém vysídlenců

V souvislosti s uprchlictvím je potřeba zmínit i méně uvědomovanou si problematiku tzv. vysídlení, angl. „displacement“, špan. „desplazamiento“ nebo tzv. vysídlenců, přesídlených = displaced people, desplazados. Je to druh uprchlictví, avšak tyto lidé nežádají o azyl cizí zemi, ale jsou donuceni z různých příčin opustit svoji komunitu, vesnici či město a odejít na relativně bezpečnější místo ve své zemi, kterým je většinou velkoměsto. Jsou vykořeněni (odpoutáni) od zbytku rodiny, komunity, tradic, práce, přírody, a tedy domova a navyklých tradic obecně. Nuceně jsou přemístěni do naprosto rozdílného prostředí bez jakéhokoliv zázemí (rodinného, sociálního, zdravotního, ekonomického) a stávají se tedy jakýmisi cizinci ve své zemi.

V zemích s velkou rozlohou, kde se nachází např. několik teplotních pásem, se tyto vysídlenci musejí aklimatizovat a celkově adaptovat. Tento detail je vyjmenován záměrně, neboť v zemích s velkou vertikální a horizontální členitostí je zásadní a má vliv na zdraví jedince (obzvlášť malých dětí) a také na profesní uplatnění. Např. na teplém venkově má mnoho lidí práci v oboru sekání a zpracovávání cukrové třtiny, ve velkoměstě s několika milióny obyvatel položeném vysoko v horách tato profese nemá absolutně žádné uplatnění (Prchalová, 2005). Tímto posledním příkladem byl tak nastíněn významný problém nezaměstnanosti u tzv. displaced people, který se týká i formálně uznaných uprchlíků. Jev

nezaměstnanosti s sebou přináší další sociálně-deviantní situace či jevy, které mají za následek sociálně-patologické chování (maladaptivní chování).

Opět je uvedena reference k modelové zemi, jelikož v Kolumbii je zejména problém vysídlelců velice aktuální a nabývá velkých rozměrů. Vysídlení jsou ve válečných konfliktech chráněni pravidly Mezinárodního humanitárního práva, která se týkají civilního obyvatelstva. Mají zejména zaručovat ochranu civilního obyvatelstva před důsledky nepřátelských akcí. Například útočit na něj nebo jej terorizovat apod. Implicitní politické násilí v ozbrojeném konfliktu, jež je charakterizováno závažným porušováním lidských práv a humanitárního práva, je primární kauzou vysídlování.

CODHES (2004) udává, že počet lidí vnitřně vysídlených kvůli násilí v Kolumbii je odhadován mezi 2,5 až 3,5 milióny. Situace je jednou z nejhorších na světě. Přibližně polovina z nich jsou děti a adolescenti. Odhaduje se, že za rok 2004 bylo nově vysídleno více než 150 tisíc lidí (CODHES, 2004).

V roce 2002 byly důvody k vysídlení následující:

- 44 % tvořily obecné výhrůžky a hrozby
- 15 % ozbrojený konflikt
- 9 % masakry
- 5 % specifické výhrůžky
- 3 % atakování obcí

Masakry jsou nejčastějším důvodem k přesunu populace (224 vysídlených na 1 masakr).

Původci těchto vysídlení:

- Paramilitares 46 – 63 %
- Guerilla 12 – 13 %
- Vládní jednotky 0,65 %
- Jiní původci 19 – 24 %

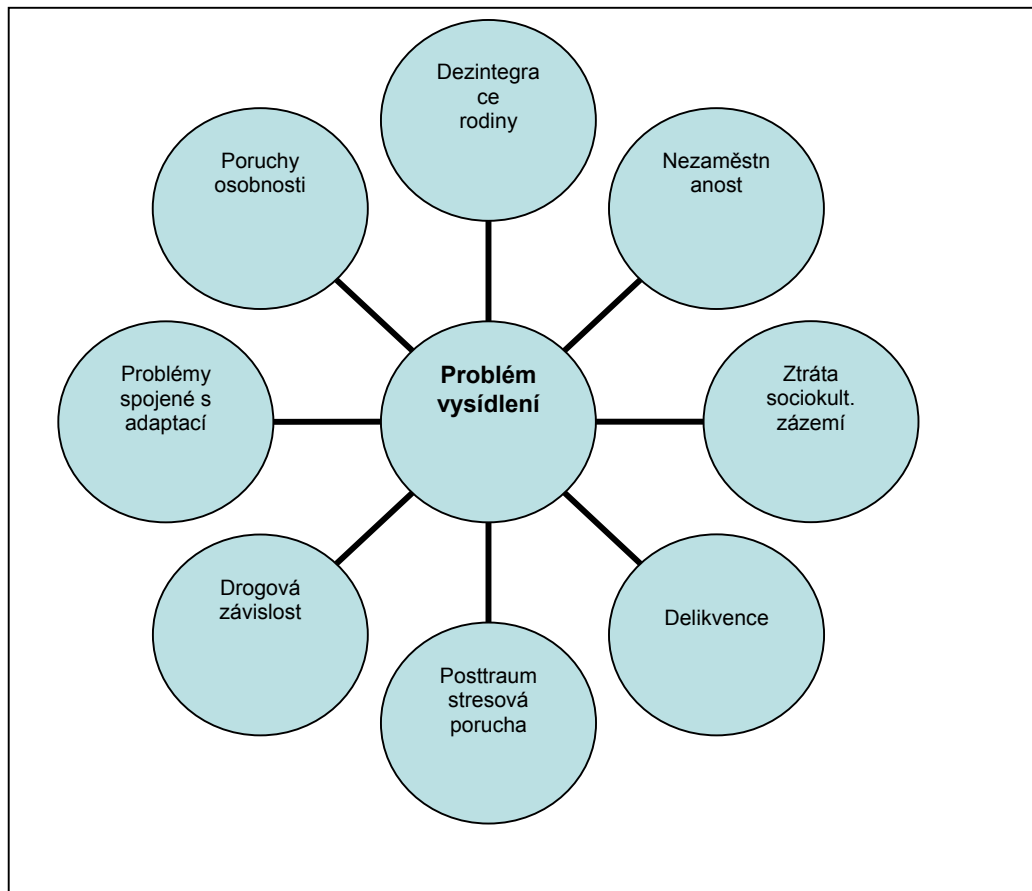
V Kolumbii je predominantní disperzní a individuální vysídlování (Meertens, 2001). Neexistují žádná velká asistenční centra ACNUR (Alto Comisionado para los Refugiados - Vysoký komisař OSN pro uprchlíky) či jiných orgánů, která by mohla tuto vysídlenou populaci zachytit. Tito stigmatizovaní vysídlení, plní strachu o svůj život, se snaží naleznout bezpečí v anonymitě a ztratit se v chudých městských komunitách. Tam se vysídlení někdy pokoušejí o organizaci do skupin a bránit tak efektivněji svá práva, ale jejich představitelé snažící se o pomoc jsou často v ohrožení života. 30 % až 50 % se snaží radikovat ve velkoměstech, zbytek v centrech malých měst.

Vysídlení lidé si s sebou přinášejí i své kulturní rozdílnosti a to má vliv na všechny skupiny obyvatel. Problémy s vysídlováním přinášejí i problémy s bydlením. Příbytky většinou mají omezený přístup k vodě, jsou stavěny na nevhodných místech – takovými místy mohou být záplavové oblasti. Dalším významným problémem je nedostatečný přísun potravin. Zejména děti uznání jako vysídlení dostávají v nemocnicích jídlo, ale problém nastává po jejich propuštění. I když má vysídlení vliv na všechny skupiny populace, děti, adolescenti a ženy jsou skupinou, které se dotýká nejvíce (Women´s Commitee, 2002).

Nutné je poznamenat, že mnoho vysídlených nezná svá práva. Problém vysídlování zapříčiňuje ztrátu přístupu k sociálnímu systému. Když vysídlení odcházejí z domovů, jejich lékařské záznamy a sociální pojištění zůstávají v jejich komunitách. Vysídlení často nevědí, že mají právo na zdravotní péči (Profamilia, 2006).

V důsledku špatné finanční situace dochází k další sekundární diskriminaci. Profamilia a UNFPA (the United Nations Population Fund - Fond OSN pro otázky populace) zaznamenaly diskriminaci ve formě špatné zdravotní péče. Např. kapacita v nemocnicích a lékařských střediscích je nedostatečná. Z důvodu velkého přílivu lidí proto pacienti musejí čekat i celý den na vyšetření. Pokud chtějí být vyšetřeni, přicházejí do nemocnice i ve 2 hodiny ráno. Ženy a pacienti obecně, kteří se neregistrují jako vysídlení, musejí platit všechny poplatky. Některé ženy před porodem mají nedůvěru k nemocnicím, kde hrozí riziko, že jim nebude poskytnuta adekvátní péče z finančních důvodů (Casa de Mujer Workshop, Puerto Asis, 2001). Diskriminace je též u HIV pozitivních. FARC testuje muže a ženy na HIV a byly zaznamenány případy zabití pro pozitivní výsledek testu na HIV (UNFPA, Bogota, 2001).

Schéma 4: Schématické znázornění hlavních důsledků problému vysídlení

Tento diagram je aplikovatelný při popisu problematiky vysídlenců i v dalších státech.

Tabulka na další stránce, přejatá z World Refugee Survey, 2006, U.S. Committee on Refugees, zahrnuje země, v nichž perzekuce, ozbrojený konflikt nebo hromadné násilí způsobilo vnitřní vysídlení největšího počtu civilistů.

Tab. 3: Počty osob vnitřně vysídlených v zemích ozbrojeného konfliktu k roku 2005

Země	Počet
Súdán	5 335 000
Kolumbie	2 900 000
Uganda	1 740 500
Demokratická republika Kongo	1 664 000
Irák	1 300 000
Indie	600 000
Zimbabwe	569 700
Ázerbájdžán	558 400
Myanmar	540 000
Pobřeží slonoviny	500 000
Alžírsko	400 000–600 000
Keňa	381 900
Somálsko	370 000
Turecko	355 800–1 000 000
Indonésie	342 000–600 000
Srí Lanka	341 200
Rusko	265 000
Libanon	250 000
Srbsko a Černá Hora	247 400–273 400
Gruzie	240 000
Středoafriická republika	200 000
Nigérie	200 000
Bosna a Hercegovina	183 400
Jordánsko	160 000
Afghánistán	153 200–200 000
Kypr	150 000
Etiopie	150 000

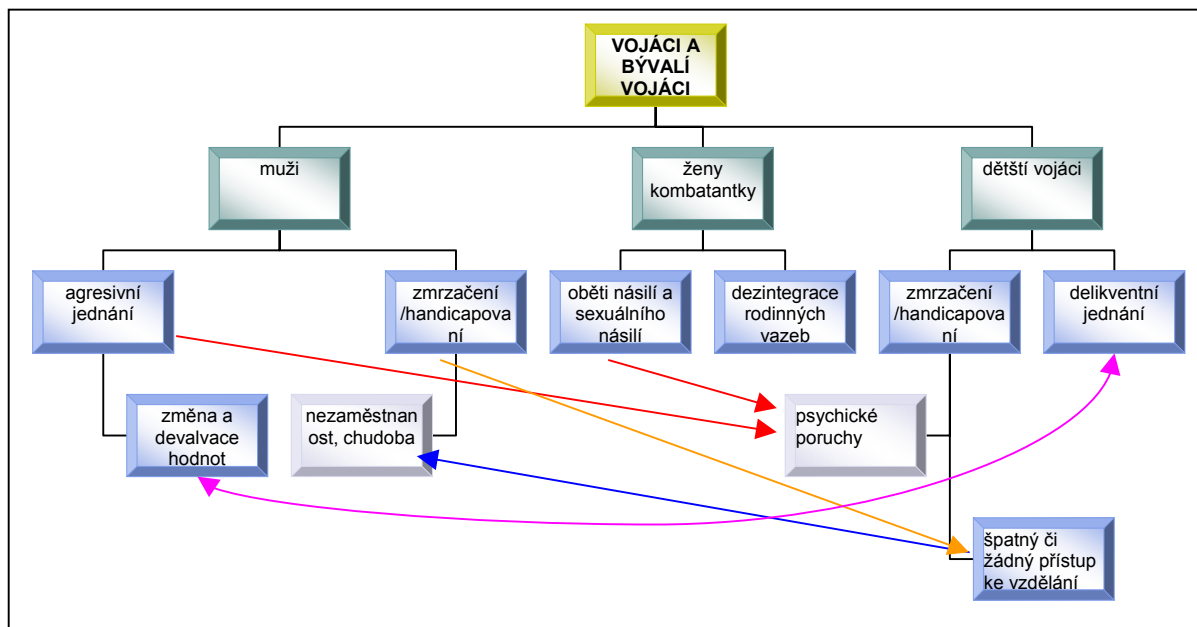
Zdroj: World Refugee Survey, 2006, U.S. Committee on Refugees

3.5 Vojáci a bývalí členové ozbrojených skupin

Jak již bylo naznačeno v podkapitole „Postavení žen“, ozbrojené konflikty dopadají rozdílně na muže a ženy. Genderové odlišnosti vznikají na základě kulturních, sociálních, ekonomických a politických podmínek.

Každé z obou pohlaví je postiženo během konfliktu jak stejnými, tak odlišnými problémy v závislosti na jejich pohlaví. Muži se stávají samozřejmě vojáky (kombatanty) častěji, což je dáno jejich fyzickými dispozicemi. Ty je předurčují k projevení síly až agresivity. Jistě jsou tyto role zakotvené nejen geneticky, ale i výchovou a sociálním prostředím. Muži jako majoritní účastníci bojů jsou více vystaveni nebezpečí zastřelení, poranění, zajetí a jsou častěji oběťmi masakrů (Coomaraswamy, 2002). Dále jsou oběťmi vyvíjení tlaku z řad vyšších hodností. Muži jsou častěji než ženy vystaveni otázkám etickým – jejich vyšší účast v bojích, jež jim dává za úkol „zničit“ nepřátele, je přímo uvádí do dilematické pozice zabít či nezabít. Tato častá úloha se mění v normu. Zároveň díky prožívání strachu o svůj život a přeneseně i svou rodinu a opakovanému vystavení krizovým situacím se mění i jejich prožívání a psychické zdraví (Pavlovič, 2000). Muži často nemají jinou možnost než zabít. To je jejich úloha ve válce, avšak ne všichni se jí účastní dobrovolně. Pavlovič (2000: 64) na základě testů a dotazníků zjistil, že ze vzorku 164 vojáků mělo 60-90 % opakovaně traumatickou zkušenost. U těchto vojáků byly zjištěny větší problémy se zvládnutím traumatické zkušenosti – coping. Dále byla zaznamenána impulsivní a destruktivní jednání s agresivními tendencemi. U vojáků i bývalých vojáků dochází ke kontinuální evokaci zážitků v mysli i ve snech. Muži jsou také více vystaveni penitenciárním trestům (při demobilizaci, skončení válečného konfliktu). Jako vojáci jsou též tímto svým postavením stigmatizováni. Po ukončení bojů se ocitnou v jiné pozici a na novou roli se musejí adaptovat. I u bývalých vojáků je velmi důležitá otázka reintegrace do rodiny a společnosti vůbec. Překážkou v reintegraci může často být psychický problém - jako např. posttraumatická stresová porucha viz podkapitola „Psychické poruchy“.

Schéma 5: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro vojáky a bývalé členy ozbrojených skupin a načrtnutí hlavních korelací

3.6 Psychické poruchy

Při válečných konfliktech je vždy ideálem rekonstruovat či ozdravit společnost, a tím zajistit mír a všeobecný pořádek. Tímto rekonstrukčním prvkem se stávají právě jedinci, jenž v době války byli v dětském věku. Nastává zde však úskalí frustrace v minulosti. Jedinec, který je nebo byl dlouhodobě frustrován, je daleko více náchylný stát se agresorem či naopak ocitnout se v roli oběti a utlačovaného (Vágnerová, 2002: 37- 40).

Tento fenomén se netýká jen jednotlivců ale i celých komunit a může být přenášen i na politické vedení státu.

Z důvodu chybějícího „rekonstrukčního“ prvku v některých zemích dochází ke kontinuitě válčení v průběhu generací (Prchalová, 2005).

Pozitivním aspektem traumatizující zkušenosti je snaha ji znova neopakovat – zamezit její rekurenci. Prožití určité traumatické situace může vést k posílení pozitivních lidských hodnot, snaze konat v dospělosti dobré, pomáhat podobně postiženým.

Negativně se naopak prožité trauma projeví agresí a pokusem o odplatu či mstu. Trauma může být tabuizováno nebo naopak je mu dáván větší rozměr. V extrémním případě však dítě dospěje sice v nenásilného jedince, avšak stane se přecitlivělým, introvertním, depresivním. Včasná odborná pomoc a terapie může tento problém odstranit či zmírnit.

Faktory ovlivňující budoucí chování jedince:

- hloubka traumatu
- délka trvání negativní zkušenosti
- rodinné zázemí
- věk při prožití negativní zkušenosti
- úroveň lidských hodnot
- celkový typ osobnosti
- výchova
- vzory v jednání
- podstoupení či nepodstoupení terapii
- úroveň celkové inteligence

V dospělém věku hrají roli zejména následující faktory:

- sociální zázemí a prostředí
- ekonomické zázemí
- politické zřízení (politická svoboda, nesvoboda)
- psychický stav
- úroveň lidských hodnot, schopnost udržení lidských hodnot
- typ prožitého traumatu

K vymezení a charakteristice psychických problémů jedinců postižených válečným konfliktem poslouží Mezinárodní klasifikace nemocí (WHO – World Health Organization, 1999). Tyto poruchy jsou důsledkem prožitého stresu a traumatu.

Do kategorie poruch nazývaných se “Reakce na závažný stres a poruchy přizpůsobení” jsou začleněny poruchy, které lze identifikovat nejen na základě symptomatologie a průběhu, ale také na základě mimořádného stresujícího životního zážitku, který vyvolal akutní stresovou reakci nebo významné životní změny, které vedou k trvale nepříjemným okolnostem a mají za následek poruchu přizpůsobení. Tyto poruchy se objevují ve všech věkových skupinách včetně dětí a adolescentů.

Tyto poruchy je možno též pokládat za maladaptivní reakce na těžký nebo trvalý stres, jelikož narušují mechanismy vyrovnávání se stresem, a tím vedou ke zhoršenému sociálnímu fungování.

Akutní reakce na stres

Jedná se o přechodnou poruchu významné závažnosti, která vzniká u jedince bez jakékoliv zjevné psychické poruchy jako odpověď na výjimečný fyzický nebo duševní stres a která obvykle odeznívá během několika hodin nebo dnů. Stresorem může být zdrcující

traumatický zážitek, zahrnující vážné ohrožení bezpečnosti nebo somatické integrity jedince nebo blízkých osob, jakým může být právě ozbrojený konflikt, přepadení, znásilnění anebo neobvykle náhlá a ohrožující změna v sociálním postavení nebo v mezilidských vztazích jedince - např. ztráta mnoha blízkých osob. Riziko rozvoje poruchy je větší, je-li též přítomno fyzické vyčerpání nebo organické faktory (např. ve stáří).

Symptomy ukazují velkou variabilitu, ale typicky zahrnují úvodní stav "ustrnutí" se zúžením vědomí a pozornosti, neschopnost chápat podněty a dezorientaci. Na tento stav může navazovat další stažení se nebo agitace a hyperaktivita (útěková reakce nebo fuga).

Obvykle jsou přítomny vegetativní příznaky panické úzkosti (tachykardie, pocení, zčervenání). Symptomy se obvykle objeví během několika minut po dopadu stresujícího podnětu nebo události a mizí během 2 - 3 dnů (často během několika hodin). Na toto období může být částečná nebo úplná amnézie. Postižení jedinci trpí symptomem měnícího se obrazu. Typické je omámení, lze též pozorovat depresi, úzkost, zlost, zoufalství, hyperaktivitu a stažení. Tato porucha rychle odezní (většinou během několika hodin) v těch případech, kdy je možné opustit stresující prostředí. V případech, kdy stres pokračuje nebo se nedá vzhledem ke své podstatě zrušit, příznaky se obvykle začínají zmenšovat za 24 - 48 hodin; obvykle jsou minimální asi po třech dnech. K této reakci dochází např. po bojovém útoku.

Posttraumatická stresová porucha

Je další velmi významnou poruchou z hlediska prevalence v situacích ozbrojeného konfliktu. Vzniká jako zpožděná anebo protrahovaná odezva na stresovou událost nebo situaci (krátce nebo dlouho trvající) neobvykle hrozivého nebo katastrofického rázu, která pravděpodobně téměř u každého vyvolá pronikavou tíseň (např. člověkem způsobená katastrofa, boj, vážné neštěstí, přítomnost u násilné smrti jiných osob, být obětí mučení, terorizmu, znásilnění nebo jiného zločinu). Typickými příznaky jsou epizody opakovaného ožívování traumatu v dotírajících vzpomínkách (psychotické reminiscence) nebo ve snech, které se objevují na pozadí stálého pocitu "necitlivosti" a emočního otupění, stranění se lidí, nereagování na okolí, vyhýbání se činností a situacím, které připomínají prožité trauma. Vzácně může dojít k akutním dramatickým výbuchům strachu, paniky nebo agrese spuštěným podněty, které náhle vyvolají vzpomínku anebo znovuvybavení traumatu či původní reakce na ně. Obvyklé jsou vegetativní hyperaktivace se zvýšenou dráždivostí, přehnané úlekové reakce a nespavost. Ke shora uvedeným symptomům se obvykle přidružují úzkost a deprese, jsou časté i suicidiální myšlenky. Komplikujícím činitelem může být užívání drog a nadměrné pití alkoholu.

Příznaky začínají po traumatu, po období latence, které může trvat od několika týdnů až

do několika měsíců (ale jen zřídka víc než 6 měsíců). Průběh je kolísavý, ve většině případů lze očekávat uzdravení. U malé části pacientů může nastat chronický průběh, trvající mnoho let a může vést ke změně osobnosti.

Porucha přizpůsobení (adaptace)

Je další poruchou, která se projevuje zejména u uprchlíků a emigrantů obecně. Při této poruše dochází ke stavům subjektivní tísně a emočních poruch, které narušují sociální fungování a výkon v období adaptace na významnou životní změnu nebo následkem stresové životní události.

Zátěžová situace může postihnout integritu sociálních vztahů (zármutek, odloučení) nebo širší systém sociálních opor a hodnot (migrace, status uprchlíka). Může postihnout pouze jednotlivce nebo také jeho skupinu či komunitu.

Projevy se různí a zahrnují depresivní náladu, úzkost, obavy (nebo jejich kombinaci), pocit, že jedinec není schopen se vypořádat se současnou situací, plánovat ji dopředu nebo v ní pokračovat, a určité zhoršení výkonu každodenní činnosti. Jedinec může pociťovat sklony k dramatickému chování nebo prudkým výbuchům násilí, ale ty se objevují zřídka. Avšak poruchy chování (např. agresivní nebo disociální chování) mohou být přidruženým rysem, zvláště u adolescentů. U dětí jsou často součástí symptomatologie regresivní jevy, např. pomočování, dětská řeč, dumláním palce. Porucha začíná obvykle do jednoho měsíce po výskytu stresující události nebo životní změny a trvání příznaků zřídka překročí 6 měsíců, s výjimkou protrahované depresivní reakce. Tato porucha zahrnuje např. kulturní šok, reakci na zármutek.

U jedinců, kteří zažili jakékoliv válečné trauma, může též dojít jak ke ***krátkodobým depresivním reakcím***, kdy mírně depresivní stav netrvá déle než 1 měsíc, tak může dojít k protrahované depresivní reakci, která je reakcí na dlouhodobou zátěžovou situaci netrvající déle než 2 roky.

V méně obvyklých případech dochází k výskytu ***poruchy emocí***. Symptomy obvykle zahrnují několik typů emocí, jako úzkost, depresi, obavy a tenzi.

Objevují se též ***poruchy chování*** - např. reakce adolescenta na smutek ze smrti rodiče se projevuje agresivním nebo disociálním chováním.

Další skupinou poruch jsou ***nespecifické reakce na závažný stres***, mezi které patří přetrvávající změny osobnosti. Tato skupina zahrnuje poruchy dospělé osobnosti a chování, které se vyvinuly u osob bez předchozí poruchy osobnosti jako následek katastrofického či nadměrného vleklého stresu.

Přetrvávající změna osobnosti po katastrofické zkušenosti

Přetrvávající změna osobnosti může následovat po katastrofickém stresu. Stres musí být tak extrémní, že není třeba počítat s osobní zranitelností k vysvětlení hlubokého účinku na osobnost. Takovým druhem stresu je právě dlouhodobá expozice mučení a dalším situacím ohrožujícím život jako např. být obětí terorizmu (situace rukojmí, dlouhotrvající zajetí s velkou možností usmrcení). Tomuto typu změny osobnosti může předcházet posttraumatická stresová porucha). I v takových případech se může změna osobnosti pokládat za chronický, ireverzibilní následek takovéto poruchy. Avšak v jiných případech se může přetrvávající změna osobnosti, která splňuje popis uvedený níže, rozvinout bez mezifáze zřejmé posttraumatické stresové poruchy. Tato porucha zahrnuje symptomy, jakými jsou nepřátelský nebo nedůvěřivý postoj ke světu, sociální stažení, pocit prázdnoty a beznaděje, odcizení.

Dochází ke změně osobnosti, která je přetrvávající, projevuje se neměnnými a maladaptivními rysy, které vedou ke zhoršení interpersonálních vztahů a funkcí ve společnosti i v zaměstnání. Tato změna osobnosti musí trvat alespoň 2 roky a není možno ji připisat dřívější poruše osobnosti ani jiné duševní poruše než posttraumatické stresové. Touto poruchou mohou trpět zejména jedinci, kteří byli v dlouhodobém zajetí s hrozcí možností usmrcení, dlouhodobě vystavení životu ohrožujícím situacím, jako např. terorizmus a mučení.

Všechny tyto poruchy z prožití traumatu postihují nejen toho, kdo trauma prožil, ale i celou rodinu zejména chováním postiženého jedince. Někdy může dojít i sekundární traumatizaci postiženého (příkladem jsou znásilněné ženy), kdy jsou sekundárně zasaženi tím, že rodina nechápe jejich situaci. Někdy musí opustit svůj domov a bojují o přežití.

3.7 Sociální dopad (sekundární sociální problémy)

Problémy zmíněné v předcházejících kapitolách - zejména problém uprchlictví, vysídlování a problematika dětí způsobují sekundární sociální problémy. Jedním z hlavních problémů je nezaměstnanost u uprchlíků a vysídlenců. Jak bylo popsáno, někdy musí jedinec i celá rodina opustit svůj dům, vesnici, město během velmi krátké doby. Tím dochází ke ztrátě všech dosavadních jistot, mezi které patří i zaměstnání.

Mít práci a zaměstnání má nejen vliv na reintegraci jedince i celé rodiny do normálně fungující společnosti, ale také má vliv na pozitivní autopercepci a sebehodnocení, nedává prostor zahálce a s tím souvisejícímu problému alkoholizmu a závislosti na dalších návykových látkách. (Buchtová a kol., 2002). Prostřednictvím finančních prostředků je umožněn přístup ke vzdělání potomků, adaptace v cizím prostředí je snazší, nedochází k degradaci na nižší sociální stupeň.

Zaměstnanost brání též delikventnímu jednání nebo-li nezaměstnanost vede přímo, zejména v rozvojových zemích, k delikventnímu jednání, protože není jiné volby. Toto platí zejména u vnitřně vysídlených, kde mezinárodní pomoc je omezena a programy na přijímání a pomoc vysídleným jsou nedostatečné. Navíc u některých jedinců následkem prožitého traumatu existuje nedůvěřivost ke všem cizím lidem a tedy i pomoci institucí - jedinec se izoluje.

Jak dokazuje následující výpověď ženy převzatá z CODHES – Boletín, 1996: “... *Ptáte se mě na hlavu rodiny...podívejte se, tady ten, kdo má všechnu zodpovědnost, jsem já, protože můj manžel nevychází, má strach z města, stydí se říct si o práci, všechno je na mně, musím dělat domácí práce, starat se o děti, pracovat, kde se naskytne... muž je na tom špatně od té doby, co jsme přišli z farmy...tam měl práci a vydělával, ale tady se zdá být někým jiným”.*

Nezaměstnanost jako sekundární problém se týká, jak již bylo uvedeno, zejména uprchlíků a vysídlených, u nichž právě tento sociálně-ekonomický prvek/aktivita umožňuje nebo naopak znemožňuje proces adaptace na nové prostředí obecně.

U žen může docházet k dalšímu sociálně-patologickému jednání, kterým je prostituce. Tento problém souvisí zejména s nezaměstnaností, ale i s problémy adaptace apod. Prostituce se stává nástrojem obživy, avšak také dalším z podnětů k diskriminaci a stigmatizaci žen. Dochází tak uzavírání kruhu příčin a následků.

Se ztrátou blízkých osob, socio-kulturního zázemí nebo vlivem zdravotních potíží (ve válečných konfliktech zejména zranění) dochází k větší náchylnosti k používání návykových látek zejména v prostředí velkých měst (Buchtová a kol., 2002; Mareš, 2002). Užívání drog a prostituce souvisí též s problémem sexuálně přenosných chorob a zejména HIV/AIDS.

Dalším sociálním dopadem je proměna úlohy žen a dětí, resp. jejich sociálních rolí v rodině a komunitě. Sociální role se proměňují a posouvají. Ženy - vdovy musejí zajišťovat chod domácnosti po stránce finanční (Women's Committee, 2002). Někdy je tato úloha přenechána dětem, které buď osiřely a starají se o další sourozence nebo pomáhají zraněným, nemocným rodičům. Tímto dochází k zaměstnávání dětí, které je samozřejmě ilegální, ale je nutné, protože v určitých lokalitách nemají přístup k sociálnímu systému a pomoci (Coomaraswamy, 2002). Dalším sekundárním důsledkem ozbrojených konfliktů, jež byl nastíněn, je ilegální obchod s dětmi – ilegální adopce, na které profitují různé organizované skupiny.

Je nutné říci, že válečný konflikt má vliv na veškeré procesy ve společnosti jak přímo tak nepřímo a vždy ovlivňuje všechny sociální skupiny. Dalo by se však vyvodit pravidlo:

čím je sociální status jedince/rodiny nižší, tím větší je jeho vulnerabilita (náchylnost) k sociálním problémům, a tím větší má problémy s adaptací.

3.8 Změna a devalvace morálních, kulturních a sociálních hodnot

Ke změně a devalvaci hodnot primárně dochází prožitím silné traumatické události. Další příčinou může být nepřímé prožití zdrcující události z pozice očitého svědka.

Bylo již naznačeno, že negativní zkušenost se v chování jedince může projevit dvěma způsoby: posílením a utvrzením se v hodnotách nebo naopak dochází k jejich odsunutí, devalvaci a negaci.

U věřící osoby je prožití silného traumatu mimo schéma jeho morálních hodnot buď impulzem k negaci těchto hodnot nebo vede k až fanatickému prožitku víry apod. Je nutné říci, že ke změnám hodnot nedochází jen ve fázi posttraumatické, ale zejména v případě celkové degradace morálně-společenských hodnot před a během vypuknutí ozbrojeného konfliktu. Totiž pokud jsou tyto hodnoty pozměněné, mohou vést ke kanalizaci v podobě násilí. Jistě se tímto dostáváme do filozofických aspektů konfliktů. Potvrzení, že dochází k devalvaci hodnot, je možné naleznout právě v důsledcích válek, kterými jsou válečné zločiny.

4. STRATEGIE POMOCI

4.1 Stávající podpora

Včasná, cílená a strategicky vedená pomoc v souvislosti se zmírněním následků válečných konfliktů zaujímá důležité místo v odpovídajících mandátech mezinárodních organizací. Zejména organizace a programy OSN jsou velmi činné v této agendě. To však neznamená, že ostatní mezinárodní organizace, fondy, privátní korporace a mezinárodní nevládní organizace zastávají marginální místo v této činnosti. Naopak vzájemně tvoří strategická partnerství (strategic partnerships) a donorské skupiny (donors groups), které společně mobilizují finanční prostředky na pomoc zemím a obětem jsooucím předmětem válečného konfliktu.

Box 8: Příklady pomoci Kolumbii

Kolumbijská vláda si je problémů dětí vědoma a snaží se zaujímat aktivní přístup. Nicméně hlavní roli hrají mezinárodní organizace, např. UNICEF:

Aktivity pro zlepšení situace dětí jsou následující:

- Národní kongres přijal Zákon o dětech, který inkorporuje mnoho doporučení z Konvence o dětských právech.
- Vysídleným jedincům jsou poskytovány ve spolupráci s UNICEF a dalšími partnery potraviny, hygienické prostředky, školy a přístřeší.
- Vakcinace dětí proti většině dětských nemocí je nad 90 %.
- Existující kampaň „ŠKOLA jde za dětmi“, kde UNICEF pomáhá stavět školy v zónách postižených konfliktem.
- UNICEF a jeho partneři demobilizovali a reintegrovali stovky bývalých dětských vojáků, též organizují sportovní a jiné programy pro adolescenty jako alternativy místo připojení se k ozbrojeným milicím.
- Vzdělávacích programů o nebezpečí min se zúčastnily desítky dětí.
- Stovky učitelů prošly tréninky organizovanými UNICEF a jeho partnery o poskytování psychologické pomoci dětem traumatizovaných násilím.
- Byla přijata strategie k ochraně dětí před sexuálním zneužíváním.
- Více než 37 tisíc nově narozených a 77 tisíc domorodých indiánských nebo vysídlených dětí získalo za pomoci UNICEF rodné listy.
- Přes 243 obcí vytvořilo plány k zlepšení přístupu ke zdravotně nezávadné vodě.

Zdroj: www.unicef.org

UNICEF (the United Nations International Children's Emergency Fund - Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci) je velmi činný v pomoci dětem, které jsou

vtaženy přímo či nepřímo do ozbrojeného konfliktu. Ochrana dětí před násilím, vykořisťováním a zneužíváním je nedílnou součástí ochrany práv dětí (www.unicef.org).

Ozbrojené konflikty vedou k tomu, že na obyvatelstvo působí děsivé formy násilí, včetně systematických znásilňování, únosů, amputací, mrzačení, nuceného vysídlení, sexuálního zneužívání a genocidy.

Široká dostupnost lehkých a levných malých zbraní pomáhá k tomu, že děti jsou používány jako vojáci. Současně to však vede k tomu, že vysoký stupeň násilí pokračuje i po skončení konfliktu.

Přerušení sociální ochrany má za následek, že dívky jsou náchylné k nechtěným těhotenstvím a že všechny děti jsou ohroženy separací od svých rodin, osiřením, zvýšeným rizikem sexuálně přenosných nemocí, invaliditou a vážnými dlouhotrvajícími psychosociálními důsledky (www.unicef.org).

Odhaduje se, že 90 % úmrtí souvisejících s celosvětovými konflikty od roku 1990 se týkalo civilistů a 80 % z nich byly ženy a děti (Otunnu, 2002: 3-4). Podle nejnovějších odhadů více než 250 tisíc dětí běžně slouží jako dětské vojáci.

V Kolumbii se odhaduje, že 14 tisíc dívek a chlapců bylo použito nelegálními ozbrojenými skupinami jako dětské vojáci (Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2004).

V Kolumbii UNICEF pracuje s Kolumbijským institutem pro rodinné záležitosti (the Colombian Institute for Family Welfare) a pomáhá demobilizovaným dětem a adolescentům. Poskytuje jim zdravotní a psychosociální péči, vzdělání pro život a zaměstnání, dává jim právní podporu a připravuje je na reintegraci do jejich rodin a komunit. V období od listopadu 1999 do října 2005 se více než 250 tisíc dětí zúčastnilo tohoto programu a obdrželo pomoc (www.unicef.org).

UNICEF též pravidelně zveřejňuje prostřednictvím svých webových stránek informace o projektech, které vyžadují urgentní finanční pomoc a podporu donorů. Např. aktualizovaná výzva, týkající se Kolumbie (Colombia Donor Update 18 October 2006; www.unicef.org), informuje o sumě US\$ 2 561 929 nutné k ochraně dětských vojáků, prevenci jejich verbování, poskytnutí pomoci vysídleným osobám a pro antiminové akce.

Psychosociální podpora dětí je cíl i název rámcového projektu v Kolumbii, v němž UNICEF v letech 2005-2006 trénoval prostřednictvím metodologie „Návrat k radosti“ (Return to Happiness) 1100 mladých lidí, kteří pak působili jako rekreační terapeuti v oblastech Chocó, Antioquia, Cordoba and Cauca prostřednictvím metodiky Return to Happiness.

UNFPA je dalším fondem OSN, který má ve svém mandátu přímou pomoc obyvatelstvu v krizových situacích, kam bezpochybně ozbrojené konflikty patří. UNFPA podporuje lidská práva každé ženy, muže a dítěte tak, aby mohli žít zdravý život v rovnocenných podmínkách. UNFPA dále pomáhá ženám, mužům, dětem a mládeži tam, kde byli vystaveni přírodním katastrofám, ozbrojeným konfliktům a dalším negativním faktorům. Pomoc se též soustředí na uprchlíky, interně vysídlené osoby, bezdomovce a také skupiny, jejichž život byl změněn vlivem přírodních katastrof. Hlavním cílem UNFPA je chránit reprodukční zdraví skupin obyvatelstva v krizových situacích (www.unfpa.org).

Jedním z cílových programů UNFPA je posílení vlivu žen s cílem jejich podpory míru a bezpečnosti. Ženy by též měly hrát významnou roli v prevenci konfliktů, v budování míru a obnovy svých komunit. Tato role je velmi často přehlížena, avšak aktivní politická a ekonomická účast žen nabízí reálnou možnost obnovy trvalého míru, snížení chudoby a zvýšení rozvoje (www.unfpa.org).

Mladí lidé velmi často reprezentují velkou část těch, kteří byli ovlivněni krizovými konflikty. Život v centrech konfliktu a krizových zónách může ovlivnit každého. Avšak některé faktory způsobují, že mladí lidé se s takovými situacemi těžko vyrovnávají. Mezi ně patří především: absence modelových rolí – rodinných i společenských; narušení sociálních a kulturních systémů; osobní traumata jako je ztráta rodinných členů; vystavení násilí a chaosu; přerušení školy a přátelství (www.unfpa.org).

Box 9: Některé příklady projektů pomoci UNFPA

V Kolumbii, kde nejméně 2 milióny lidí byly vysídleny během 30 letého vnitřního konfliktu, UNFPA podpořila projekt, který prostřednictvím dramatu, hereckých rolí, hudby a tance, pomáhal mladým lidem k sebevyjádření a překonání traumat, která zažili.

V Srbsku a Bosně, mladí lidé, kteří byli vysídleni nebo osířeli následkem konfliktu, se účastní programů, které používají různé techniky - včetně herectví, improvizovaného divadla, diskuzních skupin a poradních fór, které pomáhají mladým lidem k větší informovanosti a zainteresovanosti v oblastech sexuálního a reprodukčního zdraví a otázek rovnosti pohlaví (gender issues).

V Sierra Leone, mnohostranný program pomáhá k řešení vzdělávacích, psycho-sociálních a zdravotních potřeb mladých žen, které byly traumatizovány a sexuálně zneužívány během konfliktu ve své zemi.

Zdroj: www.unfpa.org

UNHCR (the United Nations High Commissioner for Refugees –Vysoký komisař OSN pro uprchlíky) je dalším příkladem cílené účasti OSN v oblasti týkající se následků konfliktu a v dané souvislosti válečných konfliktů. Komise má mandát vést a koordinovat mezinárodní akce na ochranu uprchlíků a řešit uprchlickou problematiku celosvětově.

V průběhu více jak pěti desetiletí pomohla okolo 50 milionům lidí obnovit jejich žití. V současné době UNHCR pomáhá 20,8 milionům lidem ve 116 zemích (www.unhcr.org).

V důsledku stále zvyšujícího se počtu a především komplexnosti humanitárních krizí UNHCR rozšířil počet i typ organizací, s nimiž spolupracuje. Sesterské organizace OSN zahrnují WFP (the World Food Programme - Světový potravinový program), který zásobuje potravou a základními komoditami uprchlíky, UNICEF, WHO, UNDP, OCHA (the Office for the Coordination of Humanitarian Affairs - Úřad pro koordinaci humanitární činnosti) a OHCHR (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights - Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva).

Další organizace zahrnují Mezinárodní výbor Červeného kříže, Mezinárodní federaci Červeného kříže a společnosti Červeného půlměsíce (the International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies – IFRC), IOM (the International Organization for Migration - Mezinárodní organizaci pro migraci) a kolem 565 nevládních organizací.

Do výčtu partnerů UNHCR je možno zařadit – ačkoli poněkud kontroverzně - mírové síly OSN působící v bývalé Jugoslávii, Kosovu a Timoru, různé armády poskytující logistiku ve Rwandě a Kosovu a finanční instituce jako je Rada Evropské rozvojové banky (the Council of Europe Development Bank (CEDB) a Světová banka (the World Bank – WB) – vše www.unhcr.org.

Box 10: Některé informace v datech (UNHCR)

Evropa: V roce 2005 evropské země obdržely 263 tisíc nových žádostí o azyl, což bylo v celkové výši nejméně od roku 1988.

Kolumbie: V roce 2005 bylo zaregistrováno o 136 tisíc nových místně vysídlených (internally displaced) coby výsledek pokračujících střetů. Celkový počet se tak přiblížil k více než 2 milionům, což je jedno z největších vysídlení populace na světě. Kolem 500 tisíc kolumbijských civilistů žije též v exilu v sousedních státech.

Zdroj: www.unhcr.org

UNDP je ve výčtu mezinárodních organizací v této kapitole poslední, avšak jeho role je stejně významná jako u předchozích organizací.

V rámci úsilí řešit problém a následky válečných konfliktů je důležité, aby se podpora a pomoc netýkala jen zmírnění následků konfliktu samého, ale ruku v ruce musí být naplánována též pomoc na post-konfliktní období a samozřejmě na prevenci. UNDP má přímo část svého programu zaměřenou na obnovu v oblastech válečného konfliktu. Hlavními oblastmi je pomoc odzbrojení, demobilizaci a reintegraci, dále pak zahájit včasnou obnovu,

pomoci vypracovat reformy v oblasti bezpečnosti, aktivizovat projekty související s odstraňováním min apod.

Důležitou roli UNDP je možné vidět mj. v tom, že organizace má své kanceláře v 166 zemích, a tudíž své intervence může realizovat velmi účinně (www.undp.org).

4.2 Vzdělávací programy

UNESCO jako vedoucí organizace OSN v oblasti vzdělání má v úvodu své Ústavy - tzv. Preambuli - uvedeno “protože války začínají v mysli lidí, je to právě lidská mysl, která musí vytvořit obranu míru” (“since wars begin in the minds of men, it is the minds of men that the defences of peace must be constructed”) (www.unesco.org).

Je naprosto zřejmé, že v souvislosti s tématem této diplomové práce nemohl být nalezen lepší úvod pro tuto podkapitolu. Cílem UNESCO je přispět k míru a bezpečnosti podporou spolupráce mezi národy prostřednictvím vzdělání, vědy a kultury v zájmu univerzálního respektu ke spravedlnosti, k pravidlu zákona a k lidským právům a základním svobodám, které jsou platné pro všechny lidi na světě bez rozlišení rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství (www.unesco.org).

Jak je dále uvedeno v jejích cílech, tato specializovaná instituce OSN nepokládá za dostatečné pouze výstavbu škol a tříd ve válkou devastovaných zemích nebo vydávání učebnic a vědeckých článků. Vzdělání, sociální a přírodní vědy, kultura a komunikace jsou prostředky k dosažení mnohem ambicióznějšího cíle: vybudovat mír v myšlenkách lidí (www.unesco.org).

Z tohoto důvodu se autorka v této podkapitole zaměřila pouze na danou organizaci, což však nevylučuje účast ani nesnižuje významnost ostatních institucí a vládních i nevládních organizací. Tato mezinárodní organizace však může velmi dobře pomoci při vypracování, konzultaci a realizaci odpovídajících vzdělávacích programů a může velmi efektivně pomoci koordinovat jednotlivé aktivity v rámci ostatních organizací OSN, které byly zmíněny v předchozí podkapitole.

UNESCO však v žádném případě nemůže nahradit účast dané země při řešení problematiky. Vzdělávací programy na národní úrovni mají víceméně dvoustranný charakter: vzdělávací programy pomáhající prevenci válek a vzdělávací programy řešící důsledky válečných konfliktů. Tyto programy podporují reintegrační vzdělávací proces nabízející možnosti uplatnění v práci, pomáhají překonávat překážky s nezaměstnaností prostřednictvím vzdělávacích rekvalifikačních projektů. A v neposlední řadě se věnují i problematice

HIV/AIDS, která je jedním z možných následků a příčinou psychosociálních důsledků válečných konfliktů (www.unesco.org).

4.3 Podpora spirituality a znovunalezení lidských hodnot a tradic

Podporou spirituality je míněna podpora pomocí duchovních tradic a víry. Přičemž centrálním bodem je víra v Boha jako univerzální síly, pravdy a lásky. Snad všechna světová náboženství a jejich duchovní přístupy se věnují otázce soužití lidí a jejich vztahů. Ideálem má být fungující společnost na základě lásky (k Bohu, bližním) a vzájemnému respektování se: “Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak jedněte vy s nimi” (Lukášovo evangelium 6,31).

Duchovní přístup v životě přináší:

- a) pocit naděje
- b) zamyšlení se nad příčinnými souvislostmi událostí (př.: pokud budu chtít někoho zabít, budu za to potrestán, pozůstalí budou trpět, mé okolí bude trpět – nechci zkazit životy tolika lidí, proto to neudělám, svědomí mi to nedovolí)
- c) pomoc při překonání nedobrych událostí v rovině psychicko-emocionální
- d) Boha a modlitbu jako komunikačního partnera (př.: v situaci rukojmích jim víra pomůže překonávat těžké momenty, Bůh jako “neviditelný” partner, přítel, ochránce).

Pokud je někdo nevěřícím, tak termín spiritualita a duchovní hodnoty je možné nahradit pojmem lidské hodnoty anebo morálka. Tyto hodnoty jsou stejné v mnoha zemích i kulturách. Pokud má jedinec základní duchovní/morální hodnoty, má i duševní klid. Klid se přenáší na rodinu, větší sociální skupinu, komunitu atd. Spiritualita může zejména pomoci při reintegraci všech skupin postižených ozbrojeným konfliktem do společnosti. Každý může jít do kostela, učinit pokání, vyzpovídat se, navštívit studijní kroužek. Spiritualita není závislá na ekonomickém zázemí jedince a měla by být univerzální až na výjimky specifických kultur či etnik. Spiritualita a hodnoty jsou článkem prevence.

4.4 Možnosti projektů v rámci trvale udržitelného rozvoje

Rok 2005, který je v této práci mnohde zmiňován jako referenční rok některých intervencí, projektů a dat, byl mj. rokem, v němž OSN vyhlásilo Desetiletí výchovy k trvale udržitelnému rozvoji (the United Nations Decade of Education for Sustainable Development/UNDESD - 2005-2014).

V této souvislosti nelze nezmínit opět UNESCO, které má mandát vedoucí organizace v tomto procesu. Cílem desetiletí je integrovat principy, hodnoty a praktiky trvalé udržitelnosti do všech aspektů vzdělávání a učení.

Toto vzdělávací úsilí umožní a prohloubí změny v chování, které vytvoří udržitelnější budoucnost ve smyslu environmentální integrity, ekonomické životaschopnosti, a tím společnosti pro současné i budoucí generace (www.unesco.org).

Protože jedním z tématických okruhů intervencí je téma “mír a bezpečnost”, autorka této diplomové práce pokládala za velmi důležité zmínit cíle a základní informace o této celosvětové iniciativě v souvislosti s možnostmi projektů v rámci trvale udržitelného rozvoje.

Je možné položit otázku: Proč by měl být kladen důraz na trvale udržitelný rozvoj? Většina zemí procházejících ozbrojeným konfliktem jsou rozvojové země situované v rovníkovém pásmu. Přírodní rozmanitost, která je v těchto oblastech velká a zároveň i přírodní bohatství (byť někdy nevyužité nebo zisky z něj jsou rozprostřeny nerovnoměrně), jsou jednou z možností při ekonomické rekonstrukci země. Zároveň jsou to však místa, kde může dojít k silné “průmyslové a zejména zemědělské exploataci”.

Názorným příkladem je opět Kolumbie: tropické lesy jsou káceny a vypalovány v zájmu ilegálního pěstování koky. Tato plodina je zároveň jednou z příčin i nástrojů boje mezi všemi tamními bojujícími skupinami. Vláda se proto snaží o její eradikaci, avšak tato eradikace, resp. snaha o ní, spočívá v chemických postřicích. Sekundárně tak dochází nejen k další vlně vysídlování, ale zejména k narušení životního prostředí (www.accionsocial.gov.co, 2006).

Obyvatelé zemí postižených válkou si musí uvědomit, že zdravé životní prostředí je základem lepšího života. Zároveň je nutné poznamenat, že i obyvatelé zemí, které jsou vyspělé a netrpí válkou, přispívají k problému daleko za hranicemi svých států exhalacemi plynů apod., které zapříčiňují velké problémy právě a většinou v rozvojových zemích v Africe, kde probíhá velké množství konfliktů. Problém globální změny klimatu je pocíťován zejména v subsaharské Africe, kde sociální problémy až válečné konflikty jsou přímo i nepřímo způsobené nedostatkem vody a s tím související špatné úrody a problémy hladovění.

Trvale udržitelný rozvoj má myšlenku ochrany přírodního bohatství a šetrného zacházení a jeho využívání za současné ekonomické prosperity, vedoucí i k tomu, že jedinci i komunity neztrácejí přirozený vztah k přírodě a tímto i k jejich kulturním a duchovním tradicím. Tento prvek může pomoci v momentu rekonstrukce společnosti (komunit) po skončení války.

5. TERÉNNÍ VÝZKUM DŮSLEDKŮ VÁLEČNÉHO KONFLIKTU NĚKTERÝCH OBYVATEL KOLUMBIE

5.1 Cíl a úkoly

Cílem tohoto terénního výzkumu bylo vyhodnotit situaci jedinců v novém prostředí a v nové pozici – pozici vysídlenec.

Úkolem bylo uskutečnit rozhovory a anketu v jedné z nejhudších čtvrtí Bogoty, kam přichází velké množství vysídlených. Z bezpečnostních důvodů však daná lokalita nebyla autorce této práce doporučena, proto došlo k selekci vzorku populace v jiném prostředí. Zde byli záměrně vybráni jedinci na základě odlišných sociálních statutů. Dalším úkolem bylo provést též analýzu na základě osobních zkušeností těchto jedinců.

5.2 Metody

Při terénním výzkumu a jeho vyhodnocení byla použita metoda řízeného rozhovoru a kvalitativní analýza osobních příběhů.

5.3 Metodika postupu a prostředí rozhovorů

Výzkum byl uskutečněn v průběhu pobytu v Bogotě v roce 2004 a 2005.

Dotazovaným byly kladeny otázky vedoucí ke zjištění jejich sociálních podmínek před momentem vysídlení a poté, ke zjištění jejich rodinného zázemí, motivu vysídlení, jejich vztahu k Bohu a víře, plánům do budoucnosti. Dotazovaní byli seznámeni s účelem rozhovorů a zároveň jim byla přislíbena anonymita.

Všechny rozhovory byly vedeny ve španělském jazyce a byly přeloženy autorkou této práce.

Rozhovory se udály v prostoru nákupního centra, kde byla zajištěna větší anonymita dotazovaných, jeden rozhovor se udál v pracovním prostředí dotazovaných.

5.4 Výsledky a vyhodnocení

5.4.1 Rozhovor č. 1

Otázka: Jaký je Váš věk a věk Vašich dětí?

Muž: *Je mi 34.*

Žena: *Mně je 31 let, nejstaršímu synovi je 8, prostřednímu jsou 3 roky a miminku je 5 měsíců.*

Otázka: Jaké je Vaše vzdělání?

Muž: *Chodil jsem na základní školu, a na střední školu až do 3. ročníku.*

Žena: *Studia jsem ukončila ve 2. ročníku střední školy.*

Otázka: Proč a odkdy jste tady?

Muž: *18. prosince 2003 zabili mé bratry, přišli jsme sem ze strachu. V Bogotě jsme již od 20. prosince. Mí bratři byli v guerille a utekli, byli tam 1 a půl měsíce.*

Otázka: Odkud a jak jste sem přišli a čemu jste se tam věnovali?

Muž: *Přišli jsme z departamentu Cauca, z Cabuyalu, původně jsme z vesnice Villa Rica. Já jsem řezač cukrové třtiny, manželka prala prádlo pro řezače cukrové třtiny a starala se o děti. Ta práce je tam na smlouvu. Jiní lidé sbírají listy koky. Nejdřív jsme jeli hledat příbuzné manželky do Cali, ale nenašli jsme je.*

Otázka: Jste v kontaktu s rodinou, mohli jste se s nimi rozloučit?

Muž: *Měl jsem čtyři bratry, 2 bratry mi zabili a druzí dva odešli asi tak před dvěma lety do Ekvádoru. Všichni měli manželky. Mí rodiče zemřeli, zůstal mi po nich domek a tam jsme bydleli. Vůbec nevím, kdo mé bratry pohřbil.*

Žena: *Vzala jsem jen děti, všechno jsme tam nechali, moje matka tam zůstala.*

Otázka: Co se tam děje, můžete popsat situaci?

Muž: *Nikomu se nedá věřit, jsou tam jednotky paramilitares, viděli jsme, jak zabili těhotnou ženu a jejího muže, to nás hodně zasáhlo. Guerilla nabízí práci. Na vesnicích nejsou lidé, většina ve věku 30 let je v guerille. Guerilla i paramilitares pěstují koku.*

Otázka: Jak se cítíte tady, jaká je vaše kvalita života?

Muž: *Nikdo nám nepomohl. První dny tady v Bogotě jsme spali venku na trávě, syn plakal, že chce svojí postýlku.*

Žena: *Nejhorší byla zima. Nejvíc mi vadí, že se na mě špatně dívají. Máme strach, že nás najdou. Ale jinak se mi tady v Bogotě líbí.*

Otázka: Kde nyní bydlíte?

Muž: *Máme pronajatý pokoj, platíme 5 000 COP (kolumbijských pesos) za den.*

Otázka: Co Vám nejvíc chybí?

Muž: *Často vzpomínám, že tam, kde jsme žili, mi nic nechybělo. Nechali jsme tam všechno, fotky, když jsem byl malý, zůstal tam pes a kuřata.*

Žena: *Nejvíc mi chybí maminka, nemohla jsem se s ní rozloučit, nemůžu se vrátit, protože všichni tam ví, že jsem žena toho, komu zabili bratry a mohli by se pomstít.*

Otázka: Jak dlouho spolu žijete?

Žena: *8 let, ale nejsme svoji.*

Otázka: Věříte v Boha?

Muž: Studuju hodně Bibli, když se to stalo, tak jsem studoval hodně se Svědky Jehovovými.

Moje motto je: Milovat Boha a milovat svého bližního. Prosím Boha a taky archanděla.

Žena: Já taky věřím, ale muž víc studuje a přemýšlí o Bohu.

Otázka: Jak se změnil nebo nezměnil vztah mezi vámi od té doby, co jste v jiném městě?

Muž: Cítím daleko víc lásky k ženě i k dětem.

Otázka: Jak se chovají děti, změnilo se něco v jejich chování?

Žena: Ze začátku děti hodně plakaly, nejvíc nejstarší syn, prostřední špatně spí. Děti neví, co se stalo. Chtějí se vrátit.

Otázka: Jaké jsou Vaše plány?

Muž: Musím najít práci, zatím prodáváme plastické pytle na odpadky, prosím Boha o pomoc.

Poděkování za rozhovor: Vidím, že děti už jsou netrpělivé. Děkuji vám moc za rozhovor.

Přeji, ať se vám daří. Budu ráda, když budu moci nějak pomoci.

5.4.2 Rozhovor č. 2

V tomto rozhovoru vystupuje jen žena, její manžel byl přítomen v jiné místnosti, ale hlídal dcerku. Nechtěli, aby slyšela rozhovor. Jedná se o zkrácenou verzi rozhovoru.

Otázka: Mohu se zeptat, jaký je Váš věk?

Žena: Je mi 29 let, muži je 31 a dceři jsou 4 roky.

Otázka: Co jste studovali?

Žena: Já jsem vystudovala na univerzitě odontologii/stomatologii, manžel vystudoval univerzitu, obor finanční management.

Otázka: Proč jste sem přišli? Můžete popsat situaci tam?

Žena: Je to dáno situací, tam (v Saraveně) jsme byli dobře situovaní. Problémy nastaly, když přišli paramilitares, protože je to zóna FARC a ELN. Začali přibývat mrtví, umírali nevinní lidé. Můj bratr měl obchod s motocykly, jeho manželka tam s ním pracovala. Došlo ke dvěma úmrtím jeho zaměstnanců. Můj muž mezitím pobýval v Bogotě. Ambulanci, ve které jsem pracovala, vyhrožovali. Byli to paramilitares.

Děly se tam strašné věci, jeden den došlo k přestřelce, zabili pět nebo šest lidí na ulici. Ostatní lidé říkali, že to byli paramilitares, ale byly to všechny tři strany.

Můj bratr odjel do Bogoty, aby se účastnil jednání na Obchodní komoře, po dvou měsících se vrátil. V Bogotě byl proto, že chtěl, aby přestali tzv. paros- stávky, obchodní stávky vyvolané skupinou ELN, které vždy paralyzovaly celé město. Jedna trvala 15 dní. Když se dozvěděla o bratrově iniciativě guerilla, zabili jednoho učitele a dva obchodníky.

Strach dělá to, že lidé poslouchají guerillu. Vláda tomu nerozumí. I když je tam přítomna policie a armáda, nic se neděje. Lidé neví, s kým mohou mluvit a s kým ne. Jeden důležitý člen guerilly byl zadržen, byl to můj pacient. Guerilla je involukrována všude. Chtějí, aby jim lidé věnovali věci. Dělalí si, co chtějí. Nemocnice byla jimi ovládaná a další firmy. Jednou jsem zažila asi půlhodinovou přestřelku, chtěla jsem utéct.

Otázka: Jaké jsou reakce lidí?

Žena: Člověk se stane necitelným, dcera si zvykla na výstřely, jiné děti jsou už taky zvyklé.

Otázka: Jste v kontaktu s rodinou?

Žena: Ano. Zůstala tam moje matka, další obchod s náhradními díly je v provozu, obchod s motocykly se musel zavřít.

Otázka: Tamní situace sice už byla nastíněna, ale můžete ještě popisovat dál?

Žena: Základně to byla zóna FARC a ELN. Tyto skupiny tam začaly operovat v roce 1980, lidi jim sami dali důležitost, protože odstranili kriminalitu. Oni byli zákon, sami lidé jim dali moc. V únoru a březnu 2003 byla příšerná válka, bomby, granáty atd. Dochází tam k únosům, guerilla zabila nějaké Američany, přijíždějí tam lidé z OSN, kteří jsou samozřejmě chráněni. Mučení a znásilňování je běžné. Viděla jsem umučené dítě, asi třináctileté, bez oka, s jazykem ven. To mě velmi zasáhlo. Dělalá jsem tzv. dentální karty mrtvých, kteří neměli rodinu. Je to bohatý departament díky ropě, ale ztrácí se, protože tam vládne guerilla. Paramilitares se objevili asi tak před rokem. Začali si pronajímat domy. Byly dny, že bylo i deset patnáct mrtvých. Je tam velké množství desplazados –vysídlených. Paramilitares i guerilla jsou stejní – stejně špatní.

Otázka: Jak došlo k smrti Vašeho bratra?

Žena: Přišli do jeho kanceláře, dva dny předtím mu vyhrožovali, měl hodně zaměstnanců. Když ho zabili, byla tam moje švagrová, zasáhlo ho 10 výstřelů, nikdy nenosil zbraň, nechtěl si nikým špinit ruce. Když zabili jeho zaměstnance, myslel hodně na Boha. Když v Saraveně lidé slyší výstřely, nevycházejí ven.

Otázka: Jaká je tedy Vaše rodinná situace nyní?

Žena: Smrt bratra úplně destabilizovala naši rodinu. Bratr byl osou rodiny, bylo mu 33 let, když ho zabili. Můj otec pracuje, obchoduje s benzínem, po bratrově smrti mu začal chutnat alkohol.

Otázka: Jaká je Vaše současná kvalita života?

Žena: Nespíme dobře, po bratrově zabití to bylo horší, nemůžeme klidně spát, protože jsme neklidní, očekáváme cokoliv. Ale tady v Bogotě je to lepší, sice nejsme na tom tak dobře

ekonomicky, ale klid je nad zlato. I když tady začneme jen s aguapanelou⁴ nevadí. Vyměnili jsme klid za peníze. Dcera se tam budila vystrašená ze spaní, tady je to lepší.

Otázka: Jaké jsou Vaše plány do budoucna?

Žena: Žádáme o azyl v Kanadě.

Otázka: Jak Vás zasáhla smrt Vašeho bratra a odchod z Vašeho rodného města?

Žena: Čteme noviny, snažíme se sice zapomenout, ale mám strach o přátele. Myslíme na budoucnost naší dcery. Bolí mě, co se tam děje, protože je to moje země.

Otázka: Jak se cítíte v Bogotě?

Žena: Dobře, je to něco jiného, tam není, co dělat, tady je hodně kultury, tam se dá jít jen tancovat nebo koupat do řeky. Tam jsme se hádali, přikládali vinu jeden druhému hlavně kvůli své dceři. Naštěstí jsme si mohli odtamtud vzít své věci, vybavení ambulance atd.

Otázka: Co očekáváte od Kanady?

Žena: Chceme mít to základní, nechceme si dělat starost o účet za telefon. Jsme tady od dubna 2003 a o azyl jsme požádali v lednu 2004. Lpím na své rodině, je to pro mě obtížné vydat se do Kanady, ale bude to tak lepší.

Otázka: Čemu se tady věnujete? Předpokládám, že práci máte.

Žena: Mám svou ambulanci, ale cítím se špatně, protože nemám moc práce, jsem zvyklá pracovat od sedmi hodin ráno do šesti večera.

Otázka: Jak dlouho jste vdaná?

Žena: Nejsem vdaná, mám ze sňatku strach, v 6. semestru na univerzitě jsem čekala dceru, ta se ptá, kdy se budeme brát. Sňatek je na celý život.

Otázka: Věříte v Boha?

Žena: Ano, v neděli tady chodíme do kostela.

Otázka: Jaké jsou Vaše priority?

Žena: Dcera. Je to stejné tady nebo tam, prioritou je ona a od toho se vše odvíjí.

Otázka: Pomohl Vám nějak stát?

Žena: Ne, nic neudělal, podali jsme žalobu na ELN. Když jsme chtěli nějaké potvrzení o tom, co se stalo, nikdo nám nic nedal.

Poděkování za rozhovor a přání ať se daří.

5.4.3 Vyhodnocení

Každá z rodin se přesunula do většího města z důvodu násilné smrti svých příbuzných. V době realizace rozhovoru neměli problém s adaptací. Rodina z prvního rozhovoru hledala zdroj obživy, nicméně vše nesla statečně. Druhá rodina měla stabilnější ekonomické zázemí.

V jednání těchto lidí byly identifikovatelné rozdíly mezi sociální vrstvou. Vzdělanější žena z druhého rozhovoru byla sdílnější. Naopak žena z prvního rozhovoru odpovídala méně, aktivnější byl její muž. Zároveň byla cítit jistá ostražitost v rozhovoru, která však mohla být způsobena prostředím (první rodina v hlavním městě Kolumbie žila jen chvíli) nebo odeznívajícím traumatickým zážitkem. Z uvedených rozhovorů je možné potvrdit, že poruchy spánku u vysídlených jsou běžným projevem. Děti se na nové prostředí velkoměsta adaptují hůře. Z prvního rozhovoru vyplývá, že možnost najít práci/zaměstnání je složitější u osob s nízkým vzděláním, avšak tito lidé vynikali přirozenou inteligencí a zároveň jednoduchostí a čistotou. Víra muže je základním kamenem naděje. Z několika dalších krátkých setkání s touto rodinou se ukázalo, že práci muž našel velmi rychle a mohli se přestěhovat na lepší místo v Bogotě. Druhá rodina zřejmě získala úspěšně azyl a odcestovala do Kanady. Z uskutečněných rozhovorů však vyplývá negativní zjištění: pomoc státu takto postiženým je malá nebo o ní vysídlení neví.

ZÁVĚR A DISKUZE

Příčinný řetězec následků ozbrojeného konfliktu, který vyústil v identifikaci psychosociálních důsledků v této práci, byl vztažen především na pět základních skupin: děti a mládež; ženy; vysídlenec; uprchlíky; vojáky a bývalé členy ozbrojených skupin. Autorka této práce se pokusila určit ty psychosociální důsledky, které se týkají všech studovaných skupin. V některých případech byly identifikovány i nepřímé kauzální vztahy, aby byla zdůrazněna nutnost komplexity při studiu nejen psychosociálních důsledků ale důsledků válek celkově.

V průběhu vypracování této diplomové práce se ukázalo, že studium problémů, způsobených a souvisejících s ozbrojenými konflikty, není v českém prostředí běžné, ba téměř opomíjené z aspektu psychosociálních věd.

Otázka prezence odpovídající metodiky při určování psychosociálních důsledků je také poněkud diskutabilní. Z hlediska komplexnosti problému je nalezení adekvátní metodiky obtížné, jak se o tom přesvědčila autorka této práce. Ve finální fázi vyhodnocení daných zjištění se autorka pokoušela udělat přehled výsledků v podobě jednoduchého kauzálního řetězce pro každou skupinu a dále sumárního přehledu, který by identifikoval psychosociální důsledky z hlediska intenzity vlivu na danou skupinu. Bylo však bylo zjištěno, že tento úkol je v dané fázi velmi složitý, *protože*:

- a) psychosociální důsledky víceméně ovlivňují velmi signifikantně každou z pěti studovaných skupin;
- b) intenzitu vlivu by bylo zřejmě možné zjistit použitím speciálních kvantitativních metod, které však nejsou doménou autorky této práce;
- c) určení psychosociálních důsledků válečných konfliktů je komplexní proces, který v určité fázi zahrnuje jak primární, tak sekundární důsledky. Navíc mnohdy je psychosociální důsledek nepřímým produktem ekonomického či environmentálního důsledku;
- d) v odborné literatuře nebylo možné nalézt jak referenční studii tak metodiku, která by umožnila jednoduše zpracovat zamýšlené korelace.

Na základě výše uvedeného poznatku je možné doporučit vypracování metodiky aplikovatelné pro danou problematiku s cílem popsáním výše.

Studovanou problematiku a výsledky je možno shrnout do následujících závěrečných bodů:

- Problematika psychosociálních důsledků ozbrojených konfliktů je velmi sporadicky obsažena v české odborné i populární literatuře, a tudíž povědomí o současných válečných konfliktech je omezené nebo se soustřeďuje na vzniknuvší konflikty a dlouhodobé konflikty začnou být opomíjeny.
- Psychosociální důsledky ozbrojeného konfliktu jsou komplexním problémem, který je indukován politickými, ekonomickými, environmentálními, zdravotními, sociálními, náboženskými a kulturními změnami podmínek. Zároveň v některých případech je psychosociální klima jejich přímou či nepřímou příčinou.
- Holistický přístup k problematice je velmi důležitý z hlediska nejen mírového vývoje státu, ale celé civilizace a v konečné fázi celé naší planety.
- Mezinárodní humanitární právo a ostatní mechanismy ochrany sice garantují dodržování právního i humánního principu a respektování lidských práv, avšak prakticky mnoho států, resp. válčících stran, tato práva a úmluvy silně porušuje nebo vůbec nedodržuje. To vede k vysoce negativním následkům, které vyúsťují v psychosociální problémy a traumata osob i celých komunit.
- Je velice alarmující, že v posledním desetiletí vzrostla proporce obětí války mezi civilisty z 5 % na 90 %. V bojích přichází o život více civilistů než vojáků, navíc jsou tyto boje doprovázeny násilím a brutalitou. Jsou aplikovány různé taktiky – od systematického znásilňování přes ničení pozemků a úrody, otrávení vodních zdrojů až k etnickým čistkám a genocidě. Toto vše vyúsťuje v konečné fázi v rozsáhlý komplex psychosociálních důsledků (viz též předchozí bod).
- Problém vnitřního/nuceného vysídlení je v současné době závažným důsledkem ozbrojených konfliktů. Zejména modelová země je v počtu vysídlenců na druhém místě ve světě. Psychosociální důsledky tohoto problému velmi ovlivňují skupiny obyvatelstva – hlavně děti a ženy. V případě dětí, které jsou nadějí pro budoucí mír, je tato situace zvláště varovná.
- Psychosociální důsledky pro vojáky a bývalé účastníky bojů jsou srovnatelné s důsledky pro ostatní skupiny, avšak jejich rozsah je posunut a mají určitá specifika. Je nutné se jim však věnovat, protože tato skupina má též významnou roli v budoucí postkonfliktní obnově státu.
- Rekrutování dětských vojáků je ilegální záležitost, kterou je nutné nejen potírat, ale především preventivně řešit. To je možné, pokud všechny státy přijmou Konvenci o právech dětí. Dále státy musí věnovat pozornost metodám rekrutování a obzvlášť

opustit praktiky násilného rekrutování. Současně je nutné zajistit, aby všechny děti po svém narození obdržely rodné listy a byly zapsány do matričních listin. K výrazné redukci může dojít i zvýšením povědomí o zákonech týkajících se věku pro rekrutaci. Je proto významné vytváření různých organizací, které kladou tlak na autority kvůli aplikování zákonů a též působení na opoziční ozbrojené skupiny.

- Problematika dětí v prostředí válečných konfliktů zahrnuje celou škálu sociálních problémů. K těmto závažným situacím dochází nejen v přímém důsledku válečného konfliktu, ale hlavně absencí základních lidských hodnot.

V závěru je možné konstatovat, že válečné konflikty v současnosti s sebou vždy přinášejí zhoršení socio-ekonomické situace jedinců a prohlubují jejich problémy. Při bojích trpí a umírá velké množství civilistů, což má hluboký vliv na jejich nejbližší okolí. Jak bylo možné vysledovat z uvedených výpovědí, v ozbrojených konfliktech dneška neexistuje humánní zacházení. Nejvíce se situace ozbrojených konfliktů dotýká dětí a žen. Obě tyto skupiny se potýkají s problémy uprchlictví, vysídlení, týrání, sexuálního zneužívání, nedostatečné zdravotní péče. Zároveň jsou i významným prvkem v post-konfliktním řešení situace ve svých zemích.

Při studiu psychosociálních důsledků konfliktů byly zejména zarážející metody boje a pomsty o to více, že všechny státy světa akceptovaly obsahy Ženevských úmluv, avšak jejich chování je rozdílné.

Abychom se vyhnuli prohlubování problémů a důsledků způsobených válečnými konflikty, je potřebné:

- 1) aby se dostalo do povědomí lidí, že existuje velké množství zemí, v nichž se válčí;
- 2) aby byl kladen důraz na aplikování Mezinárodního humanitárního práva v bojích;
- 3) aby byla dostatečná autoreflexe nad způsoby žití a chování obyvatelstva v rozvinutých zemích, které někdy přímo či nepřímo ovlivňuje situaci v zemích procházejících ozbrojenými konflikty.

Samozřejmě nejúčinněji se těmto problémům a důsledkům vyhneme prevencí. Nástrojů, jak je možné najít především v kapitole „Strategie pomoci“, je mnoho. Preambule UNESCO nám dává velmi jednoduché poselství: “protože války začínají v mysli lidí, je to právě lidská mysl, která musí vytvořit obranu míru”. Cílem UNESCO je přispět k míru a bezpečnosti podporou spolupráce mezi národy prostřednictvím vzdělání, vědy a kultury v zájmu universálního respektu ke spravedlnosti, k pravidlu zákona a k lidským právům a základním svobodám, které jsou platné pro všechny lidi na světě bez rozlišení rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství.

Analýza vlivů válečného konfliktu v modelové zemi ukázala, že problémy obyvatel Kolumbie jsou problémy podobnými a v mnoha případech stejnými jako v ostatních zemích, kde v současnosti probíhá válka. Bohužel v této práci nebyl prostor na srovnávací analýzy, avšak dle prostudované literatury týkající se konfliktů na území Afriky, je zřejmé, že důsledky válek jsou stejné.

Autorka této práce si následujícími závěrečnými větami dovoluje vložit filozofický až duchovní přístup. V podstatě však nepřímě popisuje žádoucí přístup k řešení dané problematiky.

Anglické slovo pro válku “war”, které je gramaticky blízké slovům „warn“ (varovat) a „ware“ (uvědomovat si), nám jako by dává poselství: “Je třeba si uvědomit, že malá změna (ztráta “písmenka”) může vyústit v nedozírné následky” – dvěma celkem pozitivním slovům stačilo ubrat písmenka a máme slovo vyjadřující jednu z největších hrůz lidstva. Na druhé straně někdy stačí málo, aby se začala skládat mozaika nápravy, která v konečném důsledku zmírní či eliminuje hrůzu, která byla na začátku.

SHRNUTÍ V ANGLICKÉM JAZYCE

SUMMARY

Psychosociální důsledky válečných konfliktů

Psychosocial consequences of war conflicts

Marie Prchalová

The thesis is focused on current war conflicts and psychosocial consequences they cause. Five main groups were selected to study their position in the war conflicts, interrelations and psychosocial consequences of war/armed conflicts on their life. This has been mainly based on a model country Colombia suffering one of the highest level of displacement in the world among its population due war conflicts. The main groups in focus are children (and youth), women, refugees, displaced people and soldiers (including ex-soldiers). An analysis of the Colombian war conflict history assists to detect the causes of today's situation.

A causal chain of armed/war conflict impacts resulting in an identification of psychosocial consequences has been correlated mainly with above defined five groups. The author of this thesis has tried to identify these psychosocial consequences concerning all studied groups. In some cases there were identified also indirect causal relations to highlight a necessity of an integrated approach not only during studies of psychosocial consequences but war consequences in a whole.

It is possible to summarize that present war conflicts bring decreasing of socio-economic level of individuals and deepen their problems. A lot of civilians are suffering and dying during conflicts and it impacts on a life of their relatives. It has been found that present war conflicts face a human maltreatment. The most affected are children and women.

To prevent and avoid deepening of problems caused by war conflicts it is necessary: 1) to raise and enhance a public awareness on an existence of many warring countries nowadays; 2) to focus strictly on an implementation of the International Humanitarian Right in armed conflicts; 3) to ensure a sufficient autoreflexion ("self" feed-back) on a life and behaviour modality of people in developed countries which sometime directly or indirectly impact on a situation in countries under armed conflicts. However, it is clear that the most efficient tool how to avoid war conflicts problems and consequences is a prevention. There are many instruments to prevent but one overarching approach, which may *i.a.* well summarize the issue concerned, is stated in the UNESCO Preamble: 'since wars begin in the minds of men, it is the minds of men that the defences of peace must be constructed'.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ARMED CONFLICTS REPORT. *Colombia*. Project Ploughshares [online]. Dostupno z <<http://www.ploughshares.ca/libraries/ACRText/ACR-Columbia.html>>.

ARMED CONFLICTS REPORT. *Sources*. Project Ploughshares [online]. Dostupno z <<http://www.ploughshares.ca/libraries/ACRText/ACR-Sources.html>>.

BIBLE. *Ekumenický překlad*. Praha: Biblická společnost, 1990.

BUCHTOVÁ a kol. *Nezaměstnanost - Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 75, 82, 115- 117.

BUSTOS VALENCIA, A. *Los niños de la violencia*. Santafe de Bogota, Colombia: Intermedio, 2000.

COALITION TO STOP THE USE OF CHILD SOLDIERS, *Child Soldier Global Report 2004*, London: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, 2004.

CODHES. *Codhes Informe Boletín*, Bogota, 1996.

CODHES. *Codhes Informe Boletín No.32*, Bogota, 2000, s. 1.

CODHES, UNICEF COLOMBIA. *Un país que huye, desplazamiento y violencia en una nación fragmentada*, ed. Guadalupe, Bogota, 1999, s. 60.

COLLIER, P. & HOEFFLER, A. *Civil War*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2006.

COMISION COLOMBIANA DE JURISTAS. *Situación de las mujeres y niñas víctimas de violencia sociopolítica y el conflicto armado*, Bogota, 2000.

COOMARASWAMY, R. *Violencia contra la mujer*- E/CN.4/2002/83/Add.3, Comisión de Derechos Humanos, Naciones Unidas, 2002.

COSER, L. A. *The Functions of Social Conflict*. New York: The Free Press, 1956.

DOUGHERTY, J. & PFALTZGAFF Jr., R. *Contending Theories of International Relations*, 5.vyd., New York: Longman, 2001.

ELIADE, M. *Historia de las creencias y de las ideas religiosas desde la época del descubrimiento hasta nuestros días*. Madrid: Herder, 1996.

EL ESPECTADOR, 2004.

EL TIEMPO, červen 2007.

EPPS, K. *Towards Safe and Sustainable Communities. Addressing Armed Violence as a Development Priority*. Working Paper 07-2. Project Ploughshares [online]. Dostupno z <<http://www.ploughshares.ca/libraries/WorkingPapers/wp072.pdf>>.

- EYER, Linda. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál, 2007, s. 8- 13.
- FAKTA A ČÍSLA OSN, 2005.
- FINKELHOR, D. *Child Sexual Abuse: New Theory and Research*, New York: Free Press, 1984.
- GHOBARAH, H.A., HUTH, P. & RUSSETT, B. *The Postwar Effects of Civil Conflict*, 2003. Princeton [online]. Dostupno z <http://www.princeton.edu/~rpds/downloads/seminar_papers/russett_civilconflict.pdf>.
- GUPTA, L. *Psychological assessment of displaced children exposed to war related violence in Sierra Leone*. Freetown, Sierra Leone: 25 February 2000 [online]. Dostupno z <<http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/AllDocsByUNID/615fb4a419cba540c125691a0039406>>
- JACOBS, D. *Protecting children from the scourge of war*. Coordinators' Notebook No. 10, October 1991 [online]. Dostupno z <http://www.warchild.org/000081.pdf>.
- JUKL, Marek. *Zdravotnický instruktor ČČK*, 2. vyd., 2006 [online]. Dostupno z <http://www.cck-cr.cz/cz.php?id=mhp>.
- KNORR, E. M. *Sexual Violence as Weapon of War: Communities Confronting Rape*. Independent Study Project, Connecticut College, New London, Connecticut; Geneva, Switzerland, December 1, 2003 [online]. Dostupno z <http://www.sit-edu-geneva.ch/sexual_violence_as_weapon_of_war.htm>.
- LARAS SALIVE, P. *Las mujeres en la guerra*. Bogotá: Editorial Planeta Colombiana, S.A., 2000.
- MACHEL, G. *Promocion y proteccion de los derechos de ninos- Repercusiones de los conflictos armados sobre los ninos*. New York: OSN, s. 22, 24, 27, 30- 46, 48.
- MACHEL, G. *The Impact of Armed Conflict on Children*. Winnipeg, Canada: International Conference On War-Affected Children (UNICEF, UNIFEM), 2000 [online]. Dostupno z <http://www.unicef.org/emerg/files/icwac_report.pdf>.
- MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Slon, 1994.
- MEERTENS, D. *The Nostalgic Future: Terror, Displacement and Gender in Colombia, Victims Actors or Perpetrators?* London: Zed Books, 2001, s. 133- 148.
- MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČR: *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Praha: Grada Publishing, 1999.
- NEGRI, A. *The politics of Subversion*, Cambridge: Polity, 1999.
- OTUNNU, O. A. 'Special Comment' on Children and Security, *Disarmament Forum*, No. 3, United Nations Institute for Disarmament Research, Ženeva: 2002.
- PAVLOVIČ, S. & SINANOVIČ, O. *Psychological disorder in soldiers during war*. Sarajevo, 2000 [online]. Dostupno z <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez>>.

PRAŠKO et al. *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. Praha: Portál, 2003.

PRCHALOVÁ, M. *Uprchlivci*. Seminární práce, Praha: HTF UK, 2005.

PUPAVAC, V. *Therapeutic Governance: the Politics of Psychosocial Intervention and Trauma Risk Management*, University of Nottingham [online]. Dostupno z <<http://www.odi.org.uk/hpg/confpapers/pupavac.doc>>.

RICHANI, N. *Sistemas de guerra- La economia politica del conflicto en Columbia*. Bogota: State University of New York, 2003.

SPECHT, I. *Jobs for demobilized rebels & soldiers - early preparedness and sustaining capacities*. ILO [online]. Dostupno z <<http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/employment/recon/crisis/download/rebels.pdf>>.

UNESCO. *Education in situations of emergency and crisis*. Paris: Emergency Educational Assistance Unit, October 1999 [online]. Dostupno z <<http://www.unesco.org/education/wef/en-docs/findings/emergfinal.pdf>>.

UNDP. *Informe Nacional de Desarrollo Humano 2003. El Conflicto, callejyn con salida*. Expedido e: 05-01-2006 [online]. Dostupno z <<http://www.pnud.org.co/>>.

UNDP [online]. Dostupno z <<http://www.undp.org>>; <<http://www.undp.org>> (2.5.2007).

UNESCO [online]. Dostupno z <<http://www.unesco.org>>.

UNFPA [online]. Dostupno z <<http://www.unfp.org>>.

UNHCR [online]. Dostupno z <<http://www.unhcr.org>>.

UNICEF [online]. Dostupno z <<http://www.unicef.org>>.

UNIFEM [online]. Dostupno z <<http://www.unifem.org>>.

U.S. COMMITTEE ON REFUGEES. *World Refugee Survey*. 2006.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál, 2002, s. 360 – 365.

WAISOVÁ, Š. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2005.

WHO- ÚZIS ČR. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů*. Praha: Grada Publishing, 1999.

WOMEN 'S COMMISSION FOR REFUGEE WOMEN AND CHILDREN. *Unseen Millions: The Catastrophe of Internal Displacement in Colombia Children and Adolescents at Risk*. New York, 2002 [online]. Dostupno z <<http://www.womenscommission.org/pdf/co2.pdf>>.

YULE W. *Alleviating the Effects of War and Displacement on Children*. Traumatology, Vol. 8, No. 3 (September 2002) [online]. Dostupno z <<http://www.fsu.edu/~trauma/v8/Alleviating.PDF>>.

<http://www.accionsocial.gov.co> (2006)

<http://www.afrikaonline.cz> (12. 4. 2007)

<http://www.arcrelief.org>

<http://www.cck-cr.cz>

<http://www.cfr.org/region/246/colombia.html>

<http://www.copenhagenconsensus.com>

<http://www.cruzrojacolombiana.org>

<http://www.eln-voces.com> (23. 05. 2007)

<http://www.farcep.org>

<http://www.farcep.org> (23. 05. 2007)

<http://www.genderandpeacekeeping.org>

<http://www.mujeryconflictoarmado.org>

<http://www.mzv.cz>

<http://www.ploughshares.ca>

<http://www.profamilia.org.co> (2006)

http://www.state.gov/www/regions/wha/colombia/fs_000328_plancolombia.html

http://www.unicef.org/infobycountry/colombia_31370.html

http://www.unicef.org/infobycountry/colombia_statistics.html

<http://www.urisd.org> (12. 12. 2004)

<http://www.wikipedia.org> (06. 07. 2007)

http://www.wikipedia.org/wiki/ejercito_de_liberacion_nacional (23. 05. 2007)

http://www.womenscommission.org/pdf/corh_es.pdf

<http://www.worldrefugees.org>

SEZNAM BOXŮ, OBRÁZKŮ, SCHÉMAT A TABULEK

- Box 1: Referenční zážitek autorky této práce
- Box 2: Historie AUC
- Box 3: Některé příklady destrukční činnosti FARC a ELN
- Box 4: Miny a kolumbijské děti
- Box 5: Svědectví ženy A
- Box 6: Svědectví ženy B
- Box 7: Svědectví ženy C
- Box 8: Příklady pomoci Kolumbii
- Box 9: Některé příklady projektů pomoci UNFPA
- Box 10: Některé informace v datech (UNHCR)
- Obr. 1: Mapa Kolumbie a sousedících států
- Schéma 1: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro děti a mládež (mj. z aspektu jejich možných rolí) a načrtnutí hlavních korelací
- Schéma 2: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro ženy (mj. z aspektu jejich možných rolí) a načrtnutí hlavních korelací
- Schéma 3: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro uprchlíky a načrtnutí hlavních korelací
- Schéma 4: Schématické znázornění hlavních důsledků problému vysídlení
- Schéma 5: Schématické znázornění příčinných důsledků ozbrojených/válečných konfliktů pro vojáky a bývalé členy ozbrojených skupin a načrtnutí hlavních korelací
- Tab. 1: Přehled hlavních trvajících ozbrojených konfliktů k roku 2006
- Tab. 2: Seznam zemí majících nejvíce uprchlíků k roku 2005
- Tab. 3: Počty osob vnitřně vysídlených v zemích ozbrojeného konfliktu k roku 2005

SEZNAM ČÍSLOVANÝCH POZNÁMEK V TEXTU

-
- Str. 15: ¹ H. Duntan jako zakladatel Mezinárodního Výboru Červeného kříže
- Str. 16: ² Ženevské úmluvy patří k právním dokumentům, které uznávají všechny státy světa
- Str. 18: ³ Ve zvláštních případech mohou na základě dobrovolnosti do armády vstoupit i jedinci, kterým je více než 15 let
- Str. 71: ⁴ Aguapanela – typický nápoj obyvatel Kolumbie v horách, cukrová třtina s horku vodou